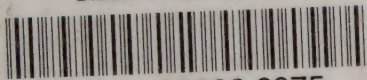

De strijd van Dasar

Peter Vervloed & John Rabou

De tijd van burgers en stoommachines 1800 - 1900

BIBLIOTHEEK BREDA

3 7601 00926 6075

DELUBAS
EDUCatieve uitgeverij

Vervloed, Peter

De strijd van Dasar : de tijd van burgers en stoommachines, 1800 - 1900
 : Max Havelaar / [auteur] Peter Vervloed ; & [ill.] John Rabou ;
 [cartogr. : Van Dijk vormgeving & kartografie ; bijdrage concept: Anne
 Roos ... et al. ; red.: Anneriek van Heugten]. - Druken : Delubas,
 [2009]. - 93 p : ill., krt ; 21 cm (Terugblikken. Leesboeken ; dl.
 31).

ISBN 978-90-5300-344-2

Na de dood van zijn vader komt Dasar in opstand tegen degene die dit
 volgens hem op zijn geweten heeft. Leesboek met informatie over
 Nederlands-Indië en Max Havelaar. Vanaf ca. 8 tot 12 jaar.

*Rabou, John (AT) - Roos, Anne (A) - Heugten, Anneriek van (A) - Nederlands
 Oost-Indië; 19e eeuw(TW)*

2009-42-3895

De tijd van jagers en boeren
 prehistorie, tot 50 voor Chr.

De tijd van Romeinen en Germanen
 50 voor Chr. - 500 na Chr.

De tijd van monniken en ridders
 500 - 1000

tijd van steden en staten
 1000 - 1500

tijd van ontdekkers en hervormers
 1500 - 1600

tijd van regenten en vorsten
 1600 - 1700

tijd van pruiken en revoluties
 1700 - 1800

tijd van burgers en stoommachines
 1800 - 1900

tijd van wereldoorlogen
 1900 - 1950

tijd van televisie en computers
 1950 - heden

BIBLIOTHEEK BREDa

Wijkbibliotheek West
Dr. Struycckenstraat 161
tel. 076 - 5144178

De strijd van Dasar

Een leesboek uit de serie *Terugblikken*

Deel 31: De tijd van burgers en stoommachines: Max Havelaar

ISBN 978-90-5300-344-2

© Uitgeverij Delubas, Drunen

www.delubas.nl

Auteur: Peter Vervloed

Illustrator: John Rabou

Cartografie: Van Dijk vormgeving & kartografie

Bijdrage concept: Anne Roos, Veronica Nahmias

Realisatie: Projectgroep Delubas

Redactie: Anneriek van Heugten

Vormgeving: Carla van Dijk

Alle rechten voorbehouden.

De uitgever dankt de volgende instellingen en/of personen voor het ter beschikking stellen van foto's voor opname in dit boek: *Multatuli Museum* Amsterdam 88, 89r, 91b, 91ro, 920, 93; *KIT Tropenmuseum* Amsterdam 91m.
Indien iemand meent (mede) rechthebbende te zijn, kan hij zich tot de uitgever wenden.

De strijd van Dasar

Peter Vervloed & John Rabou

De tijd van burgers en stoommachines 1800 - 1900

Max Havelaar

BIBLIOTHEEK BREDA

Wijkbibliotheek West

Dr. Struyckenstraat 161

tel. 076 - 5144178

Mag ik me even voorstellen?

Ik ben onderwijzer en ik woon in de Kruidnagelstraat nummer 37. Het is zeker mijn gewoonte niet om verhalen te schrijven. Het heeft dan ook lang geduurd voor ik achter mijn schrijftafel ben gaan zitten om aan dit boek te beginnen dat jij, lieve lezer, opengeslagen hebt. Je moet dit verhaal lezen als je onderwijzer wilt worden, of als je het niet wilt worden. Misschien kun je het beter niet worden. Maar ik dwaal af.

Eigenlijk hou ik meer van rekenen dan van taal. Ik vraag me altijd af waarom mensen met een leesboek in een hoekje onder een lampje gaan zitten. Denken ze daarvan wijzer te worden? De werkelijkheid is anders dan wat een schrijver je op de mouw wil spelden. De werkelijkheid bestaat vooral uit harde cijfers. Lees de krantenkoppen, kijk naar het jeugdjournaal, open een nieuwswebsite op je computer.

Harde cijfers: tientallen woonhuizen en winkels in brand gestoken uit protest tegen corruptie.

Harde cijfers: honderden opstandelingen door het leger gedood.

Harde cijfers: duizenden demonstranten in gevecht met de politie.

Wat moet een roman of een verhaal daaraan toevoegen? De fantasiewereld die zij oproepen, bestaat helemaal niet.

Ik ben onderwijzer en ik woon in de Kruidnagelstraat nummer 37. Van mij wordt verwacht dat ik mijn leerlingen klaarstoom voor de

maatschappij. En in die maatschappij is geen plaats voor fantasie. Toch ben ik het verhaal gaan schrijven dat je straks gaat lezen, lieve lezer. Hoor ik het goed: heb je al genoeg van mijn geklets? Moet je eten? De hond uitlaten? Nog even geduld, alsjeblieft. Het zal snel spannender worden. Je kunt nu natuurlijk ook gewoon aan het eerste hoofdstuk op bladzijde 12 beginnen. Ik zal je dat niet kwalijk nemen. Maar ik hoop dat je verder leest.

Een paar maanden geleden is mijn schoonvader gestorven. Volgens de huisarts was hij gewoon óp. Zijn hart heeft het 's nachts plotseling begeven. Heel bedroefd was ik niet, want ik had niet veel contact met mijn schoonvader. Als mijn vrouw en ik bij hem in zijn aanleunwoning op bezoek kwamen, maakten we een beleefd praatje over het weer. Het kan vriezen of het kan dooien. Zoiets.

Maar mijn echtgenote was zeer verdrietig. 'Die hartaanval is hem fataal geworden, maar heimwee naar zijn geboorteland heeft hem het leven gekost,' snikte ze steeds.

Wat ik er ook tegenin bracht, ze bleef bij haar uitspraak. Zelfs al haalde ik er de papieren van de arts bij. Daarin stond in duidelijke zinnen, ondersteund door harde cijfers, de doodsoorzaak vermeld. En die cijfers liegen niet.

'Heimwee naar Indonesië,' besliste mijn vrouw. Einde discussie.

Lieve lezer, leg dit boek nog niet weg. Je geduld zal verderop voor honderd procent beloond worden. Dat beloof ik, de onderwijzer uit Kruidnagelstraat nummer 37.

Na de crematie en de koffietafel met belegde broodjes moesten mijn vrouw en ik de aanleunwoning schoon, netjes en leeg achterlaten voor de volgende huurder. We hebben een weekend gepoetst, opgeruimd en ingepakt. Ik moet toegeven dat het nakijken van de

rekenschriften erbij inschoot. Voor het eerst in mijn loopbaan stond er geen cijfer onder het werk van mijn leerlingen.

Veel waardevolle spullen had mijn schoonvader niet. Het grootste deel heb ik meteen naar de vuilstort gebracht. Opgeruimd staat netjes. Mijn vrouw wilde per se een paar houten wajangpoppen bewaren als aandenken. Ze staan nu op de kast in de huiskamer en kijken me streng en een beetje hooghartig aan. Ik probeer hun ogen te ontwijken, maar ze lijken me steeds te volgen. De ogen van mijn overleden schoonvader?

Ik vond het pak papier in de la van zijn bureau onder een stapel telefoonboeken. De elastiek die de dichtbeschreven bladen bij elkaar hield, sprong meteen kapot. Ik wilde de hele handel al in een vuilniszak proppen toen mijn oog op de titel viel: *dwangarbeid en onderdrukking in Indië*.

Dwangarbeid? Onderdrukking?

Ik weet dat Indonesië in een ver verleden een kolonie van Nederland was. We haalden daar specerijen, thee, koffie, suiker en tabak vandaan. Die handel bracht veel geld in de schatkist. Zo staat het in het geschiedenisboek van mijn klas. Maar over dwangarbeid en onderdrukking heb ik nooit iets gelezen. Of heb ik eroverheen gekeken? Dat kan ik me niet voorstellen.

Nu moet ik toegeven, lieve lezer, dat ik vaak niet aan het geschiedenisboek toekom. Door het overvolle lesrooster word ik nogal eens gedwongen het verleden te laten rusten. Misschien zijn de lessen over het kolonialisme net niet aan bod gekomen.

Zittend voor het bureau begon ik het pak papier van mijn schoonvader door te bladeren. Thuis ging ik ermee door. Mijn vrouw zei niets van mijn plotselinge leeshonger, maar het leek of de donkere

wajangpoppen op de kast glimlachten. De glimlach van mijn overleden schoonvader?

Terwijl ik de losse notities, krantenberichten en aantekeningen las, kreeg ik verschillende keren een brok in mijn keel en tranen in mijn ogen. Zoiets had ik bij mijn rekenwerk nog nooit ervaren. Daar zijn cijfertjes te koel en te afstandelijk voor. Twee erbij twee is altijd vier. In de papieren van mijn schoonvader waren die sommetjes niet zo duidelijk. Daar was twee erbij twee de ene keer drie en de andere keer vijf. Of nul!

Maandenlang heb ik in mijn werkkamer tot diep in de nacht aan mijn bureau zitten werken. De papieren van mijn schoonvader lagen als herfstbladeren om me heen. Langzaam ontstond op de bladen van mijn notatieblok het verhaal van Dasar, dat zich afspeelt in de tijd dat Indonesië een kolonie van Nederland was.

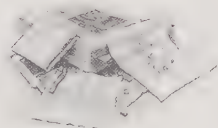
Zoals ik in het begin al zei: ik ben geen schrijver. De woorden komen bij mij niet vanzelf. Nou schijnt dat bij echte schrijvers ook niet altijd te lukken. Daar troostte ik me maar mee als ik na een avond zwoegen het grootste deel van een hoofdstuk in de prullenbak moest gooien, omdat mijn vrouw vond dat het beter, véél beter kon. Ze zei dat ik het aan mijn schoonvader verplicht was mijn uiterste best te doen.

Lieve lezer, het verhaal dat nu op papier staat, is goed genoeg voor mijn vrouw en voor mijn leerlingen, die ademloos geluisterd hebben toen ik het voorlas. Ik moet toegeven dat ik bij mijn rekenlessen nog nooit zoveel aandacht heb gehad.

Lieve lezer, als je mijn verhaal halverwege met een grauw van afkeer van je afgooit, ligt het niet aan mij. Ik heb mijn stinkende best gedaan

van de losse aantekeningen van mijn schoonvader een aangrijpend verhaal te maken. Hij zou trots op mij geweest zijn, dat weet ik zeker. Zijn wajangpoppen blijven ondoorgrondelijk glimlachen. Stel je voor dat ze me plotseling de rug zouden toekeren?

Ik hoop van ganser harte, lieve lezer, dat je dit boek in één adem zult uitlezen. Maar dat niet alleen. Je moet iets van deze geschiedenis meenemen in je hart en bewaren voor je toekomst, zowaar ik onderwijzer ben en in de Kruidnagelstraat nummer 37 woon.

1 Het ongeluk

Op zijn blote voeten loopt Dasar over het smalle pad. Om zich tegen de felle stralen van de middagzon te beschermen, heeft hij een doek om zijn hoofd geknoopt. Aan zijn ene kant rijzen de gladde bergwanden hoog op. Hier en daar probeert een plantje te overleven tussen de kille rotsen. Aan de andere kant stort het ravijn zich loodrecht in de diepte. Daar liggen de sawahs, koffietuinen en suikerlandjes te wachten om bewerkt te worden.

Dit bergpad moet straks dus een brede weg worden, waar ossenwagens, koetsen en karren elkaar kunnen passeren, denkt Dasar. Het lijkt onbegonnen werk, maar toch heeft meneer De Kock het in zijn hoofd gehaald dat het mogelijk is. De plannen heeft hij waarschijnlijk achter zijn bureau op een paar vellen papier uitgetekend, maar de boeren uit de wijde omgeving moeten ze koste wat het kost uitvoeren. Koste wat het kost, ja.

In de verte kan Dasar het tikken van de houwelen horen. Het is een nietig geluid in de onherbergzame natuur. Toch breekt het als glasscherven door de zonovergoten stilte van de middag heen.

Dasar gaat harder lopen. In zijn ene hand houdt hij een kunstig gevouwen pakketje van groene bladeren. Daarin zit het middageten voor zijn vader. De gekookte witte rijst is nog warm, de vis nog vers. Zijn andere hand omklemt zijn bamboefluit. Altijd heeft Dasar zijn soeling bij zich. Vanaf het moment dat zijn grootvader

hem het muziekinstrument cadeau gaf en hem de eerste tonen erop leerde spelen, zijn ze onafscheidelijk. Het is geen kostbaar instrument. Bamboe groeit overal in de omgeving en een stukje riet om een stemspleet te vormen, is ook gauw gevonden. Maar voor Dasar is zijn soeling zijn kostbaarste bezit. Het is een herinnering aan zijn grootvader, die niet lang nadat hij het instrument voor Dasar gemaakt had overleed.

De inwoners van de desa waar Dasar woont, beschouwen hem als de beste fluitspeler van de omgeving. Zelfs de sultan heeft hem een keer in zijn huis uitgenodigd. Toen mocht Dasar spelen bij het huwelijksfeest van een van zijn dochters. Dasar was zo onder de indruk van alle pracht en praal dat hij in het begin geen toon uit zijn soeling kreeg. Of lag het aan de stralende schoonheid van de dochter van de sultan?

Straks mogen de boeren even rusten van het zware werk. Dan zal Dasar muziek maken, want dat heeft hij zijn vader beloofd.

‘Een vrolijk deuntje zal me goeddoen, jongen,’ had zijn vader die ochtend gezegd. Toen had hij zuchtend het houweel over zijn schouder gelegd en was het eenvoudige huisje uitgelopen. Aan zijn rug had Dasar gezien dat de vermoeidheid van de afgelopen dagen nog in zijn lijf zat.

Zijn vader haat het werk aan de weg. Dat begrijpt Dasar maar al te goed. Een boer hoort op zijn rijstveld, niet in de bergen. Bovendien heeft de weg geen nut voor de boeren in de omtrek. Hij dient alleen om rijke Hollandse meneren en mevrouwen met hun dure spullen comfortabel van de ene stad naar de andere te vervoeren. Maar toch moet die weg uitgehakt worden. Dat had meneer De Kock tegen sultan Ageng de Vierde gezegd. En die Hollandse meneer

is de baas: hij is de assistent-resident. Daarom had de sultan de boeren gevraagd stenen los te hakken, op de ossenkarren te laden en weer stenen los te hakken, van 's morgens vroeg tot 's avonds na zonsondergang. Zonder dat ze er een cent voor betaald kregen. En de boeren hadden deemoedig hun hoofd gebogen. De sultan mocht dit van hen vragen.

Terwijl het onkruid de bijna rijpe rijstaren op de sawahs dreigt te overwoekeren, breekt de weg traag door de bergen heen.

Als de boeren uitgeput thuiskomen, hebben ze geen kracht meer om op hun rijstveld te werken. Ze hebben amper de fut om wat rijst te eten, een slok water te drinken en zich dan op hun bamboematje te laten zakken. Dasar en zijn moeder nemen de taak van zijn vader zo goed en zo kwaad als het kan over. Maar het lijkt of de natte grond, de rijstaren, het onkruid en de ossen aanvoelen dat de echte boer weg is. De rijstoogst zal magertjes zijn. Honger ligt op de loer. En niemand durft te protesteren.

Eigenlijk heerst sultan Ageng de Vierde over de streek waar Dasar woont. De Agengs zijn al eeuwen de baas, maar dat werd anders toen meneer De Kock kwam met zijn soldaten. Vanaf dat moment moest de sultan naar hem luisteren. Tegen zijn onderdanen vertelde de sultan dat meneer De Kock zijn grote blanke broer was. En naar de wijze raad van een grote broer moet je natuurlijk altijd luisteren. Anders komen er moeilijkheden. En soldaten.

Nu kan Dasar de mannen zien werken. Ze staan in een lange rij langs de bergwand en hakken grote brokken steen los. De ossenkarren staan ook klaar. Daarop worden de stenen naar het huis van meneer De Kock gebracht, want hij wil in zijn tuin een vijver laten

aanleggen. Straks heeft meneer De Kock dus een nieuwe weg en een vijver.

‘Hallo papa!’ roept Dasar. Hij zwaait met zijn bamboefluit.

Een van de mannen kijkt op en steekt zijn houweel omhoog. Dasar springt van rotsblok naar rotsblok de helling af. Hijgend staat hij voor zijn vader.

‘Hier papa. De rijst is nog lekker warm.’

Zijn vader glimlacht. ‘Wat heb ik een honger, jongen.’

Als zijn vader de rijst aanpakt, ziet Dasar zijn handen. Ze zijn vuurrood van de schrammen en blaren. Uit een paar blaren komt vocht.

‘Lukt het nog, papa?’ vraagt Dasar.

Zijn vader vouwt het pakje open. Hij verstopst zijn handen vlug onder de bladeren.

‘Het gaat wel, Dasar,’ zegt hij. ‘We hadden allemaal liever onze sawahs verzorgd, maar ja, deze nutteloze weg moet er komen. Dat heeft de sultan aan meneer De Kock beloofd. Ik werk hier voor onze sultan, niet voor die blanke meneer uit Holland. En zeker niet voor die verschrikkelijke opzichter. Kom, we zoeken een plekje in de schaduw.’

Dasar en zijn vader zitten met hun rug tegen de bergwand. Ook de andere mannen zijn gestopt. Ze eten hun rijst of doen een dutje.

‘Hoe is het met je moeder en de kleine Siri?’ vraagt zijn vader.

‘Mama heeft vanmorgen op de sawah gewerkt. Volgende week kan de rijst geoogst worden, maar we zullen niet zoveel bossen hebben als anders. En de kwaliteit is niet zo best.’

Dasar ziet dat het gezicht van zijn vader betreft bij die woorden.

Meteen heeft hij er spijt van dat hij de slechte oogst ter sprake heeft gebracht.

‘De kleine Siri heeft mama geholpen,’ zegt hij vlug.

Zijn vader glimlacht vertederd. ‘Echt waar?’

‘Nou ja, geholpen... Ze is drie keer in de modder geduikeld. De laatste keer ging ze bijna kopje onder. Ik kon haar nog net vastgrijpen. Toen ze weer overeind stond, leek ze op een klein aapje. Ze maakte net zo veel herrie.’

‘Dat kan ik me voorstellen,’ zegt zijn vader, terwijl hij van plezier op zijn bovenbenen slaat. ‘En wat heb jij gedaan?’

‘Ik heb geploegd.’

‘Lukte dat?’

Dasar lacht kort. ‘Niet zo goed. De ossen deden niet wat ik wilde. Vooral die kleine had snel in de gaten dat jij niet achter de ploeg stond. Soms stopte hij pardoes en dan moest ik alle moeite doen om hem weer in beweging te krijgen.’

‘Heb je hem geslagen?’

Dasar krijgt een kleur. ‘Ja,’ fluistert hij, terwijl hij naar de grond staart. Hij weet dat zijn vader zijn ossen nooit slaat. Nooit hoeft te slaan. Hij roept iets, klakt even met zijn tong en de ossen spannen hun spieren en trekken braaf de ploeg door de modder.

‘Je moet geduld hebben met die beesten,’ zegt zijn vader.

Dasar kijkt hem aan. ‘Ik ben nog lang niet klaar.’

‘Je leert het wel,’ stelt zijn vader hem gerust. ‘Maak maar wat muziek. Dat kun je in ieder geval beter dan ploegen.’

Dasar zet zijn fluit aan zijn lippen. Hij speelt een paar lange tonen. Langzaam ontstaat er een melodie die tegen de bergwanden kaatst en als een zachte echo terugkomt.

De mannen komen om Dasar heen zitten. Ze luisteren naar de muziek die hij uit zijn fluit tovert. Ze glimlachen en sluiten hun ogen. Door het fluitspel van Dasar denken ze aan hun rijstvelden, aan de jonge groene plantjes, aan thuis...

‘Aan het werk, luie boeren!’ klinkt het ineens. ‘Jullie hebben lang genoeg gerust! Die weg komt er heus niet vanzelf!’

Voor Dasar staat een man met een grote snor met omhoog gedraaide punten. Hij draagt een helderwit pak en heeft een helm op. Met een rijzweep tikt hij tegen zijn glimmende zwarte laarzen. Hij is de opzichter.

‘Aan het werk, lui volk!’

Kreunend staan de mannen op, pakken hun houwelen en sjokken naar de bergwand.

‘Schiet op!’ roept de opzichter. Zijn gezicht loopt rood aan. Hij dreigt met zijn rijzweep. Een paar boeren kijken angstig om. Enkelen halen hun schouders op, maar de meeste mannen reageren niet eens, zo moe zijn ze nog.

‘Je kunt je fluit beter ruilen voor een houweel, jongen,’ zegt de opzichter tegen Dasar. ‘Daar hebben we meer aan.’ Hij lacht zo hard dat zijn dikke buik ervan schudt.

Dasar rent weg. De lach van de opzichter achtervolgt hem. Als de afstand tussen hem en de opzichter zo groot is dat hij durft te stoppen, draait hij zich om en zwaait naar zijn vader.

Die opzichter is een gemene vent, denkt Dasar op de terugweg. Hij voelt zich een hele kerel in zijn witte pak en met zijn rijzweep. De boeren moeten werken tot ze erbij neervallen, maar zelf voert hij niks uit. Als hij papa met een vinger aanraakt, dan...

Het is niet eerlijk dat papa aan de weg moet werken. Hij is boer. Wie moet het werk op de sawah nu doen? Daar komt nog bij dat de andere veldjes die beplant zijn met koffie en suiker ook verwaarloosd worden. Papa is verplicht de oogst aan de Nederlandse Handelmaatschappij te geven. Hij heeft er al een beetje geld voor ontvangen: plantloon. Als die oogst mislukt...

Mama en ik kunnen het werk op het land niet alleen af, denkt Dasar. Sultan Ageng begrijpt dat wel, dat weet ik zeker, maar hij heeft niks te zeggen. Meneer De Kock is nu zijn baas. Als die arbeiders nodig heeft, moet de sultan ervoor zorgen. Baas boven baas. De boeren willen wel werken voor de sultan, want ze hebben

eerbied voor hem. Maar de sultan weet ook dat zijn onderdanen boeren zijn en dat ze honger zullen lijden als ze hun sawahs niet kunnen bewerken. Meneer De Kock denkt alleen aan zichzelf. Die blanke indringer...

Plotseling blijft Dasar staan. Hij heft zijn hoofd en luistert scherp. Er klinkt een dof gerommel. Gaat het onweren? Dasar kijkt naar de lucht. Die is stralend blauw. De zon heeft er een goudgele cirkel uit gebrand.

Het gerommel wordt sterker. Dan klinkt het geluid van keien die op de grond bonken. Hij hoort angstkreten en geroep. 'Awat! Awat! Help! Help!'

Dasar draait zich om. Hij ziet grote brokken steen van de berghelling stuiten. Op hun weg naar beneden slepen ze andere keien mee. Er ontstaat een lawine die zich door niets en niemand laat tegenhouden. Het gerommel zwelt aan tot een orkaan van geluid dat het hulpgeroep van de arbeiders overstemt. Het licht van de zon wordt verduisterd door enorme stofwolken, en de heldere middag verandert binnen enkele tellen in een grauwe, onvoorspelbare nacht.

'Papa!' schreeuwt Dasar, terwijl hij terugrent.

2 Niemand kan mij dwingen

Een dikke mist van stof hangt boven de berghelling. Het dringt in Dasars neus en mond. Hoestend komt hij bij de weg aan. Hij ziet de omtrekken van een kar die gekanteld is. Als hij er langs loopt, botst hij tegen iets zachts op. Hij kijkt. Met een schreeuw wendt hij zijn hoofd af. In een plas bloed liggen een paar ossen. Hun zachtmoedige ogen staren naar de bergwand. Struikelend over grote brokken steen rennen arbeiders langs hem heen. Hun lijven zijn bedekt met een dikke laag stof. Ze lijken poppen van klei die door een berggeest tot leven gewekt zijn.

‘Waar is mijn vader?’ roept Dasar. ‘Heeft iemand van jullie mijn vader gezien?’

De mannen halen hun schouders op en rennen verder, weg van de onheilsplek, op zoek naar een schuilplaats die er niet is.

Een eindje verder staan enkele arbeiders op een kluitje bij elkaar. Dasar rent naar hen toe. Zijn hart bonkt wild. Een bang vermoeden verspreidt zich over zijn hele lijf en zakt in zijn benen. Hij kan amper vooruit komen.

De opzichter staat ook bij het groepje. Zijn witte pak is besmeurd met bruine vegen. Zweetdruppeltjes parelen op zijn voorhoofd en zijn gezicht is zo rood als een Spaanse peper.

‘Haal die stenen weg!’ beveelt hij. ‘Vlug!’

De arbeiders kijken elkaar aan en zuchten. Ze weten wat onder

die keien verborgen ligt en daarom aarzelen ze. 'Komt er nog wat van?' schreeuwt de opzichter met overslaande stem. Hij dreigt met zijn zweep. Nu bukken de arbeiders zich en gooien de keien opzij. Dat gaat moeizaam en veel te langzaam naar de zin van Dasar. Hij dringt door het groepje heen naar voren, steekt zijn fluit achter zijn riem, pakt een kei beet en sleept hem weg. Zijn nagels krassen over het harde oppervlak en breken. Hij let er niet op. Weer pakt hij een kei. Zijn adem stukt.

'Nee!'

Zijn gil echoot van berg tot berg, raast over de sawahs en verdrinkt in het koele water van de Indische Oceaan.

Dasar zit op zijn knieën bij het dode lichaam van zijn vader. Hij huilt zonder geluid. De mannen om hem heen schudden langzaam met hun hoofd. Een van hen slaat zijn arm om de jongen heen. 'Kom Dasar, ik breng je naar huis.'

Wild schudt Dasar de arm van zich af. Hij staart naar het gezicht van zijn vader. Er is geen spoor te zien van de doorstane ellende. Stil en vredig ligt hij daar. Het lijkt of hij een middagdutje doet.

Dasar pakt zijn fluit en zet hem aan zijn lippen. De melodie komt vanzelf, wordt geleid door zijn verdriet. De arbeiders om hem heen krijgen een brok in hun keel. Hun tranen vermengen zich met het stof op hun gezicht.

'Laat een kar komen!' roept de opzichter. 'Dat lijk moet hier weg!'

De volgende dag wordt Dasars vader begraven. Er staan zo veel mensen rond het vers gedolven graf op de kleine begraafplaats achter de desa, dat de andere graven niet meer te zien zijn. Sultan

Ageng de Vierde heeft een van zijn dochters gestuurd. Bij haar bruiloftsfeest heeft Dasar op zijn fluit gespeeld. Zij omhelst zijn moeder. Siri krijgt een zoenkje, Dasar een zachte hand. De opzichter is er niet. Ook meneer De Kock, zijn baas, laat zich niet zien. Er kleeft bloed aan de stenen waar hij zijn vijver van maakt, denkt Dasar. Bloed van mijn vader. Hij bijt op zijn onderlip. 'Blank zwijn!' zou hij meneer De Kock willen toeschreeuwen. 'U hebt mijn vader vermoord!'

Na de begrafenis loopt de kleine, zwijgende groep over de dijkjes langs de sawahs naar het huisje van Dasar. De dorpsbewoners krijgen een eenvoudige maaltijd van rijst met groenten voorgezet.

Meer is er niet. Meer verlangen ze ook niet. De dochter van de sultan stopt de moeder van Dasar wat geld in haar handen. Ze wil het beleefd weigeren, maar de jonge vrouw dringt aan. 'U zult het hard nodig hebben. De sultan helpt u graag.'

'Bedank uw vader hartelijk,' fluistert de moeder van Dasar. 'Hij is een goed mens.'

Het leven gaat gewoon verder. Dat merkt Dasar in de weken die volgen. Er moet geoogst, gezaaid en gewied worden. Het gaas rond het kippenhok is kapot. In het dak van de stal zitten grote gaten. Groenten en eieren moeten op de markt verkocht worden. De Nederlandse Handelmaatschappij verwacht de koffiebonen en het suikerriet waar ze recht op heeft...

Dasar weet niet wat hij het eerste aan moet pakken. Zijn moeder kan hem niet helpen. Haar verdriet is nog te groot. Ze zit de hele dag voor zich uit te staren. Soms begint ze ineens te huilen. Gelukkig steken de burens zoveel mogelijk een helpende hand toe, maar ook zij hebben hun boerenwerk. En dan moet het werk aan die ongeluksweg door de bergen ook nog doorgaan. Koste wat het kost, ja.

'Waar is papa?' vraagt Siri steeds. 'Wanneer komt hij thuis?'

Op die momenten schiet er een brok in Dasars keel. Hij pakt zijn soeling en tilt zijn zusje op schoot.

'Ik zal een mooi liedje voor je spelen, Siri.'

'Mag ik meezingen?'

'Je móet meezingen, Siri.'

Tijdens het fluiten staart Dasar in de richting van de begraafplaats. Dit liedje is voor jou, papa, denkt hij. Rust zacht.

Op een ochtend staat de opzichter plotseling in het huisje van Dasar. Zijn grove, witte gestalte vult de eenvoudige ruimte. Zijn snor glimt van het vet.

Dasar heeft de bezoeker niet aan horen komen. Hij heeft zich in de rivier gewassen en is daarna door de keuken het huis binnengegaan. Van schrik blijft hij stokstijf staan en hij laat een korte kreet horen.

‘Je moet morgen aan de weg werken,’ zegt de opzichter, terwijl hij met een arrogante blik rondkijkt. ‘Dat iemand in zo’n armoedige troep kan leven,’ mompelt hij.

‘Wat... wat bedoelt u?’ stamelt Dasar.

‘Je begrijpt me toch wel?’ vraagt de opzichter.

Dasar schudt zijn hoofd.

De opzichter priemt met de punt van zijn zweep in Dasars buik. ‘Ik heb je de afgelopen weken met rust gelaten vanwege de dood van je vader. Maar nu is je tijd gekomen. Ik verwacht je morgen met een houweel bij de weg. Laat je bamboefluit maar thuis. Daar kun je geen stenen mee hakken.’

De opzichter draait zich om.

‘Ik kan niet komen!’ roept Dasar tegen zijn rug.

De opzichter kijkt hem met een verbaasde uitdrukking aan. ‘Je moet de plaats van je vader innemen. Lijkt me logisch.’

‘Ik neem hier de plaats van mijn vader in. Ik moet ploegen en...’

‘Dat kan je moeder toch doen?’

‘Ze heeft nog te veel verdriet.’

‘Als ze hard werkt, vergeet ze haar verdriet.’

Dasar zucht. ‘Als mijn moeder zich weer sterk genoeg voelt om op het land te werken, kom ik. U hebt mijn woord.’

‘Morgen!’

‘Maar...’

De opzichter luistert niet meer. Met grote stappen beent hij naar zijn paard, zet zijn voet in de stijgbeugel, hijst zich met moeite in het zadel, geeft het dier de sporen en galoppeert weg.

Dasar is woedend. Ik blijf morgen gewoon thuis, denkt hij. Niemand kan mij dwingen aan die verschrikkelijke weg te werken.

‘Je bent verplicht te gaan werken,’ zegt zijn moeder.

Dasar blijft weigeren. ‘Ik heb hier al meer te doen dan me lief is.’

‘De sultan heeft meneer De Kock arbeiders beloofd. Je moet gaan.’

‘Ik ga niet naar de weg,’ zegt Dasar. ‘Ik ga naar de sultan en ik leg hem uit waarom ik thuis moet blijven. Hij zal het zeker begrijpen.’

‘Ik hoop het,’ zegt zijn moeder. Dasar hoort de twijfel in haar stem.

‘Geloof je me niet, mama?’ vraagt hij.

‘Er is de laatste jaren veel veranderd, Dasar,’ zegt zijn moeder. ‘Dat heb je zelf ook gemerkt.’

Dasar knikt. ‘Toch ga ik het proberen. Misschien wil de sultan een goed woordje voor me doen bij meneer De Kock. Hij is toch zijn zogenaamde grote broer?’

Het paleis van de sultan ligt op een heuvel, omsloten door een hoge witgekalkte muur. Dasar volgt de brede laan die naar de toegangspoort leidt. Aan beide kanten van de laan staat een rij ranke palmbomen. Zij zorgen voor verkoelende schaduw. Papa heeft meegeholpen deze weg aan te leggen, denkt Dasar. Dat deed hij graag, want het is een grote eer voor de sultan te werken.

Een van de poortwachters herkent Dasar. 'Dag jonge fluitspeler,' zegt hij. 'Kom je muziek maken voor de sultan?'

Dasar schudt zijn hoofd.

'Dat is jammer,' zegt de poortwachter. 'Hij kan wel een opbeurend muziekje gebruiken. Je hebt je soeling toch wel bij je?'

Dasar tikt op zijn riem.

De poortwachter brengt Dasar door de tuin naar het paleis. Het is een groot, laag gebouw dat bestaat uit verschillende vierkante paviljoens die in een prachtig aangelegde tuin liggen. In het grootste paviljoen woont sultan Ageng de Vierde met zijn drie vrouwen, zijn kinderen, kleinkinderen en andere familieleden. Tientallen bedienden zorgen ervoor dat het hun aan niets ontbreekt.

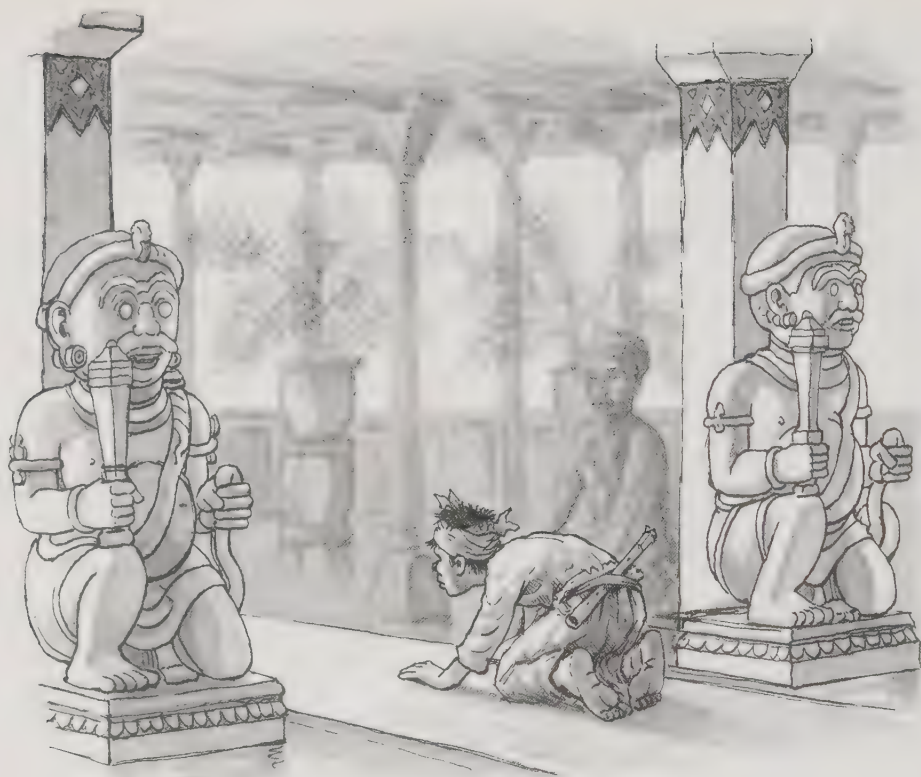
Het dak van het paleis schittert fel in het zonlicht. Rondom het paviljoen loopt een overdekte galerij. Daardoor blijft het binnen koel. Bij een van de pilasters die het dak van de galerij dragen moet Dasar wachten. 'Denk eraan dat je op je hurken blijft zitten,' zegt de poortwachter. 'Kijk de sultan niet aan als je binnenkomt. En praat alleen als je toestemming krijgt.'

Dasar knikt. 'Dat weet ik.'

'Ik zal informeren of de sultan je kan ontvangen.'

De zon klimt steeds hoger aan de hemel en nog zit Dasar te wachten. Hij krijgt spierpijn, maar toch durft hij zich amper te bewegen. Die poortwachter is me helemaal vergeten, denkt hij. Ik kan beter naar huis gaan, want daar blijft het werk nu liggen. Wat doe ik hier eigenlijk?

Als Dasar aanstalten maakt om terug te lopen, gaat er een deur open. Een bediende wenkt.

Op zijn hurken schuifelt Dasar naar binnen. Op de marmeren vloer ligt een rode loper. Aan het begin van de loper moet Dasar blijven zitten.

‘Dasar, ik vind het afgrijselijk wat er met je vader gebeurd is,’ zegt Sultan Ageng. ‘Ik leef met je mee.’

De stem van de sultan komt van ver. Dasar probeert een glimp van hem op te vangen. Hij ziet alleen een paar leren sloffen, waarvan de punten arrogant omhoog krullen.

‘Ik moet u namens mijn moeder hartelijk bedanken voor uw steun,’ zegt hij.

De sultan maakt een wegwerpgebaar met zijn hand. ‘Is al goed.

‘Wat kan ik voor je doen?’

Dasar schuifelt een paar meter naar voren. Een van de bedienden springt op, maar de sultan geeft hem een teken dat het in orde is.

‘Ik moet thuis nu het werk van mijn vader doen,’ fluistert Dasar.

‘Spreek harder, jongen,’ zegt de sultan ongeduldig.

Dasar vertelt het hele verhaal. Hij begint op zijn hurken, maar als hij klaar is, staat hij rechtop.

‘Het is niet eerlijk!’ roept hij naar de sultan.

De bediende rent naar Dasar toe, pakt hem bij zijn schouder en drukt hem omlaag.

‘Laat maar,’ zegt de sultan. ‘Hij is jong en heeft nog veel verdriet. Ik vergeef het hem.’

‘Zoals u wilt,’ mompelt de bediende, terwijl hij kwaad naar Dasar kijkt. Dan loopt hij met zijn neus in de lucht terug naar zijn bamboematje bij de deur.

‘Ik begrijp je probleem heel goed, Dasar,’ zegt de sultan. ‘Ik zou je graag helpen, maar dat kan ik niet.’

‘U kunt toch tegen meneer De Kock zeggen...’

‘Zwijg! Je hoeft mij niet te vertellen wat ik moet doen!’

Dasar staart naar de vloer. ‘Má-af. Het spijt me.’

‘Mag je een belofte breken, Dasar?’ vraagt sultan Ageng de Vierde. Zijn stem klinkt ineens weer fluweelzacht. Dasar schrikt van die vraag. Wat bedoelt de sultan ermee?

‘Nou?’

Dasar twijfelt.

‘Nee,’ antwoordt hij dan.

‘Nu zeg je het zelf,’ glimlacht de sultan. ‘Ik heb meneer De Kock arbeiders beloofd. Daar moet ik me aan houden.’

‘Maar...’

De sultan wenkt de bediende. Die pakt Dasar bij zijn arm.

‘Wacht even!’ roept de sultan als ze bij de deur zijn.

Dasar draait zich om.

‘Ik zie dat je je soeling bij je hebt, jongen,’ zegt de sultan. ‘Tijdens het huwelijksfeest van mijn dochter heb je mooie muziek laten horen. Wil je dat nu ook doen?’

Dasar knikt. Hij trekt zijn fluit achter zijn riem vandaan, veegt het instrument schoon aan zijn hemd en begint te spelen. Zonder dat hij het beseft, klinkt de melodie die hij heeft gespeeld tijdens de begrafenis van zijn vader. Het gaat vanzelf, het lijkt of zijn vingers een eigen leven leiden. Op de troon van de sultan ziet hij zijn vader zitten.

‘Prachtig,’ fluistert de sultan ontroerd.

‘Prachtig,’ hoort Dasar zijn vader zeggen.

Weer loopt Dasar over de brede laan. Het is er lekker koel. De jongen merkt het niet. Ondanks de heerlijke ananassen die hij als dank voor zijn fluitspel van de sultan gekregen heeft, kookt hij van woede. De sultan kan me niet helpen, denkt hij. Ook hij is bang van meneer De Kock en zijn soldaten. Hij bibbert voor zijn grote broer. Dasar balt zijn handen tot vuisten, zodat zijn soeling ervan kraakt.

‘Ik ben niet bang van u, meneer De Kock!’ schreeuwt hij. ‘Ik kom naar u toe!’

3 U hebt mijn vader vermoord!

Het is al donker als Dasar voor het huis van meneer De Kock staat. Vanaf de straat kan hij slechts de omtrekken zien. Aan het plafond van de voorgalerij brandt een olielamp. Onder het licht van die lamp zitten een heer en een dame. Meneer De Kock en zijn echtgenote genieten van de mooie avond, denkt Dasar. In hun brieven naar Holland zullen ze erover schrijven. Zoiets als: de avonden zijn prachtig hier in ons Indië. De zon is al onder, maar haar warmte blijft hangen. Er heerst een weldadige rust en stilte, slechts onderbroken door het geritsel van een hagedis in de struiken of de roep van een tokeh...

De straat ligt er verlaten bij. Dasar verbergt de ananassen die hij van de sultan gekregen heeft tussen de struiken en springt over de greppel die langs de tuin loopt. Er staat geen water in. Pas in de regentijd zal de greppel vollopen, overlopen.

Gebukt rent Dasar van boom naar boom. In zijn haast haalt hij zijn hemd bijna helemaal open aan een tak. Schichtig kijkt hij rond. Heeft iemand het scheuren gehoord? Alles blijft stil. Hij trekt zijn hemd uit en sluipt verder. Daar is het huis. Op de voorgalerij rookt meneer De Kock een pijp, terwijl hij met zijn stoel schommelt. Zijn vrouw bladert in een tijdschrift.

Mijn vader is verongelukt tijdens het werk aan zijn weg en hij zit hier vredig een pijpje te roken, denkt Dasar.

Tussen de struiken door sluipt Dasar naar de voorgalerij. Hij verstopt zich achter een grote Chinese vaas die gevuld is met een metershoge varen. Zijn hart bonkt wild en hij hijgt zo hevig dat hij vreest dat de twee op de galerij hem kunnen horen. Vanaf zijn schuilplaats kan hij het gezicht van meneer De Kock zien. Het is niet het dikke, pafferige en weldoorvoede gezicht dat hij zich voorgesteld had. Meneer De Kock heeft ingevallen wangen. Aan weerskanten van zijn mond zitten diepe groeven. Hij is vreselijk moe of hij is nauwelijks hersteld van een ziekte. Malaria? Een moment voelt Dasar medelijden met hem. Misschien heeft hij heimwee naar Holland. Oprotten dan! denkt hij. Zijn medelijden verdwijnt als een regenbui voor de zon.

Dasar springt naar voren. Mevrouw De Kock laat gillend haar tijdschrift vallen. Haar man stopt met schommelen. Langzaam haalt hij de pijp uit zijn mond. Ze kijken Dasar aan alsof hij een geestverschijning is.

‘Wat... wat krijgen we nou?’ fluistert meneer De Kock.

Dasar reageert niet. Hij luistert. Vanuit het huis klinkt muziek. Iemand speelt een zachte melodie op een piano. De dromerige klanken passen wonderwel bij de sfeer van de avond, de sfeer van enkele seconden terug, voordat Dasar van achter de vaas tevoorschijn sprong.

‘Wie maakt daar muziek?’ vraagt hij.

‘Wie... wie ben jij?’ vraagt meneer De Kock.

‘U hebt mijn vader vermoord,’ zegt Dasar, alsof hij een mededeling doet over het weer. Hij luistert nog steeds naar de pianomuziek. Meneer De Kock springt op en smijt zijn pijp op tafel. Zijn vrouw gilt weer.

‘Hoe durf je hier te komen!’ roept meneer De Kock. ‘Ik heb niemand vermoord!’

Nu reageert Dasar meteen. ‘Mijn vader werd gedwongen aan uw weg te werken. Hij is gedood door een lawine. Uw keien hebben hem vermoord!’

Meneer De Kock kijkt zijn vrouw aan. Hij ademt zwaar en hij zoekt steun bij het tafeltje.

‘Dat was een ongeluk, een verschrikkelijk ongeluk. Daar kan ik niets aan doen, hoe erg ik het ook vind. Jij hebt hier niets te zoeken. Maak dat je wegkomt!’

‘Ik ga niet weg voor ik mijn verhaal verteld heb,’ zegt Dasar. Hij staat te kijken van zijn eigen kalmte. Vanuit het huis klinkt geen muziek meer.

‘Maak dat je wegkomt!’

‘Nee!’

Er verschijnt een jongen op de voorgalerij. Dasar schat dat hij net zo oud is als hijzelf. De jongen draagt een pyjama en is op blote voeten. Speelde hij zo mooi op de piano?

‘Het werk aan de weg is gevaarlijk, papa,’ zegt de jongen. ‘Dat heb je me zelf verteld.’

Meneer De Kock kijkt zijn zoon boos aan. ‘Bemoei je er alsjeblieft niet mee, Léon.’

‘Jij vond de aanleg van die weg al vanaf het begin grote onzin,’ gaat de jongen onverstoorbaar verder. ‘Maar...’

‘Genoeg, Léon,’ onderbreekt zijn vader hem.

Met grote ogen kijkt Dasar van de een naar de ander. Dit gesprek verloopt anders dan hij verwacht had.

Plotseling heeft hij een medestander gevonden. En wat voor een!

De bloedeigen zoon van meneer De Kock is het helemaal met hem eens.

‘De boeren willen niet aan de weg werken,’ zegt Dasar. ‘Ze moeten hun sawahs, koffietuinen en suikerlandjes bewerken.’

Zuchtend laat meneer De Kock zich in zijn schommelstoel zakken.

‘De gouverneur wil dat die weg er komt,’ zegt hij. ‘Daar kan ik niets aan veranderen.’

‘Ik schijt op de gouverneur!’ schreeuwt Dasar. ‘En ik schijt op u!’

‘Nu is het genoeg,’ zegt meneer De Kock. ‘Ik laat me niet beledigen en zeker niet in mijn eigen huis. Bruno! Blackie!’

Uit het huis komen twee grote honden. Ze staan hoog op hun poten. Meneer De Kock wijst naar Dasar. ‘Pak hem!’

De honden grommen onheilspellend en laten hun tanden zien. Ze blaffen naar meneer De Kock en rennen op Dasar af. Hun poten maken een tikkend geluid op de marmeren vloer, glijden bijna weg.

‘Roep die honden terug, papa!’ schreeuwt Léon.

‘Moet dat nou, Hendrik?’ vraagt mevrouw De Kock. Haar man luistert niet.

Nog nooit van zijn leven heeft Dasar zo hard gerend. Hij dringt door de struiken heen. Takken zwiepen in zijn gezicht en laten diepe sporen achter. Achter zich hoort hij de honden hijgen. Ze zitten hem op de hielen. Ik red het niet, denkt hij. Die beesten bijten me dood. Ik wil niet dood. Moeder en Siri kunnen niet zonder mij. Ik moet voor hen zorgen. Die gedachte geeft Dasar meer kracht. Het lijkt of zijn voeten de grond niet raken. Hij zigzagt door de tuin heen. Pijn voelt hij niet, daar heeft hij de tijd niet voor.

De greppel. Nog een paar meter... Dasar springt. Hij komt op het harde oppervlak van de weg terecht. Meteen trekt er een scherpe pijn door zijn rechtervoet. Hij gilt en laat zich op de grond vallen. De honden hebben de rand van de tuin bereikt. Zij willen ook over de greppel springen en stappen een paar meter achteruit, klaar voor de aanloop.

‘Bruno! Blackie! Hier!’ klinkt een stem. De honden laten een hoog geblaf horen. Weifelend lopen ze langs de rand van de greppel heen en weer.

‘Kom hier! Nu!’

De honden janken. Met gestrekte nekken turen ze naar de plek waar Dasar verdwenen is. Dan draaien ze zich om en rennen naar het huis terug.

Dasar wrijft over zijn been. Hij voelt dat zijn enkel zo dik wordt als een mango.

Voetje voor voetje strompelt Dasar de weg af, naar huis terug. Hij is doodmoe en hij heeft pijn, maar dat is niet het ergste. Nee, het ergste is dat hij bij de sultan niets bereikt heeft en dat meneer De Kock hem behandeld heeft als een stuk vuil.

‘Hé jongen, wacht... wacht eens even?’ hoort hij plotseling achter zich.

4 Een schuilplaats voor Dasar

Dasar draait zich om. Achter hem staat Léon, de zoon van meneer De Kock. Hij hijgt. Er lopen zweetdruppels over zijn voorhoofd. Dasar wil wegrennen, maar zijn rechtervoet protesteert.

‘Au!’

‘Hebben de honden je gebeten?’ vraagt Léon.

‘Dat gaat jou niks aan,’ bromt Dasar met een van pijn vertrokken gezicht.

‘Ik heb de honden naar huis teruggeroepen,’ zegt Léon.

Dasar lacht kort. ‘Ik zal je eeuwig dankbaar blijven.’

Léon doet net of hij het niet hoort. ‘Ik kom je waarschuwen.’

‘Waarschuwen? Waarvoor?’

‘Mijn vader stuurt de opzichter achter je aan. Hij wil je in de cel laten gooien.’

‘Waarom moet ik de cel in? Ik heb niks gedaan.’

‘Mijn vader is bang voor een opstand onder de boeren. Zij werken niet graag aan de weg. Dat weet mijn vader ook. Als hij jou opsluit, worden de boeren zo bang dat ze niet durven te protesteren en harder gaan werken.’

‘Dat is een rotstreek van je vader.’

Léon staart langs Dasar heen. Zijn gezicht staat bedroefd. ‘Mijn vader is eigenlijk helemaal niet zo gewelddadig,’ fluistert hij. ‘Hij heeft grote zorgen.’

‘Hij is niet de enige,’ schampert Dasar.

‘Het liefst zou mijn vader die weg helemaal niet aanleggen, maar als hij het bevel van de gouverneur negeert, wordt hij ontslagen en moeten we terug naar Nederland.’

Dasar lacht kort. ‘Daar horen jullie toch thuis?’

Léon kijkt hem aan. Dasar schrikt van de bedroefde uitdrukking in zijn ogen. ‘Ik ken Nederland niet, want ik ben hier in Indië geboren. Het is net zo goed mijn moederland als dat van jou.’

‘Waarom heb je die honden teruggeroepen?’ vraagt Dasar.

‘Omdat jij niet het volgende slachtoffer van die weg moet worden,’ antwoordt Léon. ‘En omdat de opzichter een gemene vent is. Hij mag jou niet in handen krijgen. Zelfs mijn vader is bang voor hem. Je moet je snel verstoppen.’

‘Ik wil eerst naar huis.’

‘Oké,’ zucht Léon. ‘Als je maar opschiet.’

Dasar strompelt weg. Léon ziet dat hij veel pijn heeft. Hij pakt Dasars arm beet en legt die om zijn schouder. Met zijn andere arm ondersteunt hij Dasar. Die laat het gewillig toe. Hij protesteert niet en rukt zich niet los. Daar heeft hij de kracht niet meer voor.

De moeder van Dasar verzorgt zijn enkel. Ze laat er koud water overheen stromen en draait er een natte doek omheen. Ondertussen vertelt Dasar zijn verhaal. Als hij klaar is, schudt zijn moeder haar hoofd.

‘Meneer De Kock is de baas, Dasar. Je moet naar hem toe gaan en zeggen dat je spijt hebt van je woorden.’

Dasar springt op, maar laat zich met een kreet van pijn weer op zijn stoel zakken.

‘Ik bied hem mijn excuus niet aan, want ik heb helemaal geen spijt van wat ik gezegd heb.’

‘Doe het dan voor Siri en mij.’

Dasar neemt het hoofd van zijn moeder in zijn handen. ‘Luister, mama,’ fluistert hij. ‘Ik wil ervoor vechten dat elke arbeider die aan de weg werkt weer gewoon boer kan zijn. Als ik dat voor elkaar krijg, is de dood van papa niet voor niks geweest. Alleen weet ik nog niet hoe ik het moet aanpakken.’

‘Je kunt niet tegen die hoge heren op, Dasar,’ zegt zijn moeder. ‘Arme mensen hebben niks te vertellen. Zo is het nu eenmaal. Zo zal het altijd blijven. Dat is ons lot.’

Léon staat al die tijd in de deuropening. Niemand heeft iets tegen hem gezegd. Dan komt Siri voor hem staan. Ze trekt aan zijn broek. ‘Hoe heet jij?’

‘Léon de Kock.’

‘Ben jij een vriend van Dasar?’

Léon haalt zijn schouders op en glimlacht verlegen naar haar.

‘We moeten gaan,’ zegt hij.

Dasar knikt. Zijn moeder kijkt Léon aan.

‘Waar brengt u hem naartoe?’

‘Dat kunt u beter niet weten. Ik beloof dat hij veilig zal zijn.’

‘Waarom doet u dit voor ons?’

‘Omdat... omdat ik het niet met mijn vader eens ben.’

Dasar omhelst zijn moeder. Hij tilt Siri op en knuffelt haar.

‘Wanneer kom je terug?’ vraagt ze.

‘Dat weet ik niet.’ Dasar draait zich vlug om, want hij schaamt zich voor zijn tranen.

Léon en Dasar lopen achter elkaar over de dijkjes tussen de rijstvelden. Dasar heeft de hulp van Léon niet meer nodig, want de pijn in zijn enkel wordt gaandeweg minder. De nacht is helder. De maan staat als een witte schaal aan de hemel en licht de twee jongens bij.

‘Waar gaan we heen?’ vraagt Dasar.

‘Naar de vishut van mijn vader. Daar zoekt de opzichter je nooit!’

‘Jij bent slim,’ zegt Dasar.

‘Ik hoop dat ik slimmer ben dan die opzichter.’

Ze komen bij een meertje. Dasar kent het. Hij is er wel eens gaan zwemmen. Weggezakt tussen de struiken aan de oever staat een eenvoudige hut. Er loopt een houten vlonder naartoe die overwoekerd is door onkruid. De muren van de hut bestaan uit bamboepalen en het dak is gemaakt van palmbladeren. Als Léon niet voor hem uit had gelopen, zou Dasar de schuilhut nooit ontdekt hebben. Léon duwt een rieten mat die voor de opening in de wand hangt opzij en stapt naar binnen.

‘Mijn vader is al lang niet meer gaan vissen en dat zal hij voorlopig niet doen ook. Daar heeft hij het te druk voor. Hier ben je de komende dagen zeker veilig.’

Binnen stinkt het naar rotte vis. Léon steekt een olielampje aan. Tegen de wand staan hengels en in de hoek liggen een paar vuile rieten manden. Dasar trapt op iets zachts. Hij kijkt. Met een schreeuw springt hij achteruit. Een half vergane vissenkop staart hem met een glazig oog aan.

Léon schiet in de lach. ‘Het is geen luxehotel in het centrum van Batavia,’ zegt hij.

Dasar lacht ook en gaat op de grond zitten. Hij voelt zich moe. Zijn enkel begint weer pijnlijk te steken en te kloppen.

‘Ik probeer je elke dag eten te komen brengen,’ zegt Léon.

‘Hoelang moet ik hier blijven?’

Léon haalt zijn schouders op. ‘Ik wacht tot mijn vader een goed humeur heeft. Dan vertel ik hem nog een keer hoe ik erover denk.’

‘Dat helpt toch niks.’

‘Mijn vader is geen slecht mens, Dasar. Misschien krijg ik hem zover dat hij nog eens met de gouverneur in Buitenzorg gaat praten.’

Léon wijst naar de bamboefluit van Dasar.

‘Kun je daarop spelen?’

‘Natuurlijk.’

‘Speel je eens iets voor me? Niemand kan je horen.’

Dasar zet de soeling aan zijn lippen. De eerste noten klinken hees. Langzaam gaat het beter. Het lied van Dasar vult de vishut. De melodie verjaagt zelfs de stank van de vis. Even vergeet Dasar zijn ellende. Zelfs de pijn aan zijn enkel voelt hij niet meer.

‘Prachtig,’ fluistert Léon als Dasar ophoudt met spelen.

‘Ik heb jou piano horen spelen,’ zegt Dasar. ‘Dat klonk ook heel mooi.’

Léon knikt. ‘Ik hou van muziek.’

‘Ik ook.’

De twee jongens glimlachen naar elkaar.

‘Ik moet weg,’ zegt Léon plotseling. ‘Mijn ouders weten niet waar ik ben.’

‘Dat is maar goed ook,’ zegt Dasar.

‘Ik verzin wel een smoes. Tot morgen.’

Als Léon weg is, gaat Dasar op de vlonder zitten. Hij staart voor zich uit. Hoe moet het nu verder? denkt hij. Met zijn vlakke hand wrijft hij over zijn fluit. Zijn vingers vinden de gaatjes vanzelf. De droevige klanken van Dasar halen Léon in. De jongen draait zich om en zwaait. Dasar ziet het niet.

5 Ontdekt of verraden?

Léon doet wat hij beloofd heeft. Elke dag brengt hij eten mee voor Dasar. Hij vertelt dat de opzichter hem nog steeds zoekt. Voor de boeren die aan de weg werken is dat een opluchting, want de opzichter kan niet op twee plaatsen tegelijk zijn.

‘Soms fluisteren de boeren expres tegen elkaar waar ze jou zogenaamd gezien hebben,’ lacht Léon. ‘Ze zorgen ervoor dat de opzichter hen hoort. Je kunt raden wat er vervolgens gebeurt: die moddervette kerel springt op zijn paard en gaat ervandoor. Zo gauw hij uit het zicht is, doen de boeren het natuurlijk rustig aan.’ ‘Mijn vlucht is dus ergens goed voor geweest,’ zegt Dasar. ‘Een schrale troost. Hoe is het met mijn moeder en Siri?’

‘De opzichter is bij jouw moeder geweest. Hij heeft gedreigd haar in de gevangenis te smijten als ze hem niet vertelt waar jij bent. Je weet dat hij zijn zweep altijd bij zich heeft. Net toen hij haar dreigde te slaan, kwam ik binnen. Daar keek hij raar van op. Ik heb hem gezegd dat hij zich direct bij mijn vader moest melden. Sindsdien heeft hij jouw moeder gelukkig met rust gelaten.’

‘Als hij mijn moeder of Siri ook maar met één vinger aanraakt, vermoord ik hem,’ sist Dasar.

Léon wacht tot Dasar bedaard is. ‘Soeng, jullie buurman, helpt haar op het rijstveld,’ gaat hij verder.

Dasar knikt. ‘Soeng was een goede vriend van mijn vader. Heeft

hij wel tijd om mijn moeder te helpen?’

‘Eigenlijk niet, maar hij máákt tijd. “Jam karet,” noemt jouw moeder dat. “De tijd is van rubber.” Hij vertelt jouw moeder ook over het werk aan de weg en zij houdt mij weer op de hoogte.’

‘En jouw vader?’

‘Die is bij sultan Ageng geweest.’

Léon krijgt een kleur en zijn ogen flitsen schichtig van links naar rechts, want hij beseft dat hij zich versproken heeft.

‘Waarom?’ vraagt Dasar.

Léon haalt zijn schouders op. Hij glimlacht geforceerd. ‘Gewoon, een beleefdheidsbezoekje van de grote broer aan zijn kleine broer.’

‘Waarom reageer je dan zo schrikachtig?’

Léon loopt naar Dasar toe en legt zijn handen op zijn schouders.

‘Ik weet niet of ik het jou moet zeggen. Je gelooft me toch niet.’

‘Vertel op.’

‘Mijn vader heeft geld naar de sultan gebracht.’

‘Wat?’

‘Sultan Ageng werkt samen met mijn vader.’

‘Je liegt!’ roept Dasar. ‘De sultan moet doen wat jouw vader zegt!’

‘Dat is niet waar, Dasar. De sultan krijgt geld. Mijn vader weet dat de mensen naar hem luisteren. Daarom krijgt hij geld voor elke boer die hij hem levert om aan de weg te werken.’

Dasar grijpt Léon bij de keel. ‘Je liegt! Dat zou de sultan nooit doen!’

‘Dat doet hij wel!’ krast Léon. ‘Laat me los! Ik stik!’

Het gezicht van Léon wordt bloedrood. Dasar duwt hem van zich af. Léon tuimelt tegen de manden. Snakkend naar adem blijft hij liggen.

‘Dat zou de sultan nooit doen,’ zegt Dasar nog een keer om zichzelf te overtuigen, maar zijn stem klinkt niet zo zeker meer.

‘Het is echt waar,’ hijgt Léon. ‘Op een avond heeft mijn vader het aan mijn moeder verteld. Ik zat in de huiskamer piano te spelen. Ze dachten dat ik het niet zou horen.’

Dasar staart langs Léon heen. Als het waar is, is de sultan gemeen. Hij weet dat de boeren alles voor hem overhebben. Ook het werk aan de weg hebben ze tot nu toe vooral voor hem gedaan. Ze hebben maling aan meneer De Kock, maar voor sultan Ageng de Vierde buigen ze vol eerbied.

Léon staat op. ‘De gouverneur wil hebben dat de weg er snel komt. Mijn vader kan niet anders.’

‘Ik snap er niks meer van,’ zucht Dasar.

‘Dat hoeft ook niet, jongen,’ klinkt een zware stem. ‘Je kunt er in de cel lang over nadenken.’

Dasar en Léon kijken geschrokken op. Voor hen staat de opzichter. Hij tikt met zijn rijzweep tegen zijn laarzen. Twee soldaten grijpen Dasar beet en boeien zijn handen met een leren riem. Dasar probeert zich los te rukken. Hij laat zich op de grond vallen, trapt en bijt als een dolle hond. De opzichter loopt met grote stappen op hem af. Zijn hand gaat omhoog. De zweep zwiept dwars over het gezicht van Dasar. De jongen krimpt ineen van pijn. Zijn gezicht staat in brand.

‘Je gaat mee!’ schreeuwt de opzichter. ‘Al moeten we je halfdood meeslepen.’

Weer heft de opzichter zijn arm en weer trekt zijn zweep een striem over Dasars gezicht. En nog een keer. En nog eens...

‘Stop!’ schreeuwt Léon. Hij grijpt de arm van de opzichter vast.

De opzichter schudt hem van zich af. Langzaam laat hij zijn zweep zakken en kijkt naar Léon, die huilend van woede overeind krabbelt.

‘Bemoei je er niet mee,’ zegt hij. ‘Je hebt ons fijn naar zijn schuilplaats gebracht, Léon. Jouw taak zit erop.’

‘Jullie zijn...’ begint Léon.

‘Ga naar huis,’ onderbreekt de opzichter hem. ‘Je vader weet niet dat je hier bent. Dat kun je beter zo laten.’

Dasar bijt op zijn tanden. Zijn gezicht staat in vuur en vlam, maar hij wil niet huilen. Met zijn tong gaat hij langs zijn lippen. Hij proeft bloed. Langzaam dringen de woorden van de opzichter tot hem door. Heeft Léon me verraden? vraagt hij zich af. Eerst brengt hij me hiernaartoe en dan...

‘Kom mee!’ roept de opzichter. Hij trekt aan de riem. Dasar strompelt achter hem aan. Op de grond ligt zijn bamboefluit. Hij wil hem pakken. De opzichter schopt het instrument naar buiten. Hij trekt nog een keer. Dasar struikelt de hut uit.

Weer loopt Dasar over de dijkjes tussen de rijstvelden. De zon brandt op zijn hoofd. Zweetdruppels glijden in de striemen die dwars over zijn gezicht lopen. Het prikt vreselijk. De soldaten trekken hem mee. De opzichter draaft op zijn paard voor hen uit. ‘Ik ga eerst bij de weg kijken,’ zegt hij tegen Dasar. ‘Daarna zal ik jou wat fatsoen leren.’

Dreigend houdt hij zijn zweep omhoog. Dan klakt hij met zijn tong. Zijn paard hinnikt en draaft weg.

6 De opstand

De soldaten lopen met hun gevangene over het bergpad. De zon brandt onvermoeibaar op hun hoofden. Ondanks de pijnlijke situatie waarin hij zich bevindt, moet Dasar even glimlachen als hij naar de soldaten kijkt. Ze dragen dikke zwarte uniformen, alsof ze de Nederlandse vrieskou moeten trotseren. Wat zullen ze zweten in hun stoffen harnas! Net goed!

In de verte klinkt het ritmisch getik van de houwelen. Een paar weken terug liep ik hier ook, denkt Dasar. Toen was alles nog goed. Nou ja, goed... papa leefde tenminste nog.

Langs de kant van de weg liggen een paar massieve rotsblokken, die daar door de lawine neergesmeten zijn. Plotseling ziet Dasar daarachter iets bewegen. Hij kijkt om. Vier mannen springen tevoorschijn.

‘Wij komen je bevrijden, Dasar!’ schreeuwen ze.

De soldaten zijn zo verrast dat ze roerloos als houten wajangpoppen blijven staan. De mannen grijpen hen vast.

‘Laat jullie wapens vallen!’ sist een van hen. Hij dreigt met zijn houweel.

De soldaten doen het direct.

‘Zitten!’

Opnieuw gehoorzamen de soldaten.

‘Leg je handen op je hoofd!’

De soldaten volgen ook dit bevel op.

Een van de mannen loopt naar Dasar toe. Het is Soeng, zijn buurman. Met een paar felle halen van zijn mes snijdt hij de riem door. Dasar wrijft over zijn polsen. Ook daar zitten nu felrode striemen.

‘Hoe wisten jullie dat de opzichter mij gevangengenomen had?’ vraagt hij.

Soeng glimlacht. ‘Dat is een vreemd verhaal. Er kwam een blanke jongen naar me toe rennen. Hij was buiten adem en zag lijkwit. Ik vreesde dat hij elk moment bewusteloos neer zou kunnen vallen. Dus heb ik hem vastgepakt en op een rotsblok gezet. Hij was net zo oud als jij, schat ik. Nadat hij wat op adem gekomen was, zei hij dat hij jou kende. Ik geloofde hem eerst niet, maar toen hij zei dat jij prachtig fluit speelde, moest ik hem wel geloven. Hij vertelde dat de opzichter jouw schuilplaats gevonden had. De rest weet je.’ Dasar zucht. Léon heeft hem willen helpen. Hij is dus toch geen verrader. Nee, hij is een echte vriend.

‘Waar is die blanke jongen nu?’ vraagt hij.

Soeng haalt zijn schouders op. ‘Dat weet ik niet. Voor ik verder kon vragen, was hij alweer verdwenen.’

‘De opzichter is nu bij de weg,’ zegt Dasar. ‘Hij zal merken dat jullie verdwenen zijn.’

Soeng pakt een geweer van de grond.

‘Laat hem maar komen!’ roept hij. ‘Ik schiet zijn paard onder zijn dikke kont vandaan.’

Op dat moment horen ze het knallen van een zweep.

‘De opzichter!’ schreeuwt Dasar.

Het paard van de opzichter draaft over het bergpad op hen af. Zijn hoeven slaan vonken uit de stenen, vlokken schuim springen van zijn mond. De opzichter staat rechtop in de stijgbeugels. Zijn gezicht is een masker van haat.

‘Ik zal jullie!’ schreeuwt hij. Zijn zweep knalt nog een keer.

De soldaten staan op. Een van hen duikt naar zijn geweer, maar Dasar is vlugger. Hij schopt het wapen weg. Het klettert langs de rotsen omlaag. De mannen kijken angstig naar Soeng. ‘Wat... wat moeten we doen?’ vraagt een van hen.

‘Hij is maar alleen. Wij zijn met z’n vijven,’ zegt Soeng. ‘Trek hem van zijn paard af!’

De mannen blijven stokstijf staan. De opzichter komt op hen af.

‘Ik krijg jullie wel, stomme boeren!’ schreeuwt hij.

Soeng zet het geweer aan zijn schouder, richt en haalt de trekker over. Het schot klinkt. De echo van de bergen herhaalt het honderd keer. Door de terugslag valt Soeng achterover. De opzichter grijpt naar zijn arm. Zijn paard steigert van schrik. Daardoor verliest de opzichter zijn evenwicht en wordt hij uit het zadel gesmeten. Zijn voet blijft in de stijgbeugel hangen. Het paard draaft weg en sleept de opzichter met zich mee. De scherpe bocht die het bergpad maakt, komt snel. Te snel. Het paard kan die bocht met moeite nemen. Zijn hoeven slaan brokken steen weg, maar het dier blijft op de been. De opzichter slingert van het pad af, zweeft een moment boven het ravijn. De riem van de stijgbeugel knapt. Zonder geluid, doodstil, stort de opzichter in de diepte.

De mannen op het bergpad staren naar de plek waar de opzichter verdwenen is. Iedereen is onder de indruk. Zelfs de soldaten

denken er niet aan van de gelegenheid gebruik te maken om te vluchten. Soeng krabbelt overeind en rent naar de bocht. Hij kijkt voorzichtig over de rand van het ravijn. Ver onder hem ligt de opzichter. Hij beweegt niet meer. Soeng draait zich om. 'Dood,' zegt hij. 'Zijn verdiende loon.' Meteen richt hij zijn geweer op de soldaten.

'Wat nu?' vraagt een van de boeren.

'We gaan de andere arbeiders halen,' antwoordt Soeng. 'Dan gaan we met z'n allen naar het huis van De Kock. We zullen die Hollandse meneer eens even duidelijk maken dat we boeren zijn en geen slaven! Zijn jullie het met me eens?'

Soeng steekt zijn houweel omhoog. De andere mannen volgen zijn voorbeeld. Dasar kijkt van de een naar de ander. Die mannen zijn woedend, denkt hij. Ze zijn in staat om alles kort en klein te slaan. Nu is Léon in gevaar. Ik moet hem waarschuwen. Dasar rent weg. 'Waar ga jij heen?' roept Soeng.

Dasar sluipt door de tuin van meneer De Kock. Het is al donker. Meneer en mevrouw De Kock zitten weer op de voorgalerij. Mevrouw De Kock bladert in een tijdschrift. Meneer De Kock schommelt en rookt zijn pijpje. Vanuit het huis klinkt pianomuziek. Alles is hetzelfde als de eerste keer, denkt Dasar. Het is net een levend schilderij.

Deze keer springt Dasar niet tevoorschijn. Hij sluipt om het huis heen naar het achtererf. Bij de waterput wacht hij even tot zijn ogen aan het duister gewend zijn. Dan loopt hij om zich heen kijkend langs de gemetselde afwasbak, de eenvoudige huisjes van

het dienstpersoneel en de keuken, waar de kokkie de baas is. Hij vindt de achteringang van het huis gemakkelijk, omdat de muziek van Léon hem de weg wijst.

Dasar staat voor een deur, duwt de klink omlaag en luistert scherp. Hij heeft niemand gealarmeerd. Voorzichtig opent hij de deur. Die kraakt een beetje en Dasar houdt zijn adem in. Maar het blijft stil om hem heen. Alleen zijn hart gaat tekeer alsof het mokerslagen uitdeelt. Hij stapt naar binnen. Léon zit met zijn rug naar hem toe piano te spelen. De twee honden Blackie en Bruno liggen met hun kop tussen hun voorpoten aan zijn voeten. Als ze Dasar ontdekken, komen ze grommend overeind, maar Léon is zo verdiept in zijn pianospel dat hij het niet merkt.

‘Speel door, Léon,’ fluistert Dasar. ‘Maar luister.’

De honden komen dreigend op hem af. Ze laten hun tanden zien.

‘Luister Léon,’ zegt Dasar, harder nu.

‘Hier!’ commandeert Léon. ‘Liggen!’

Blackie en Bruno volgen zijn bevel direct op.

Dasar vertelt Léon vlug wat er gebeurd is.

‘Bedankt voor je hulp, Léon,’ zegt hij. ‘Je bent een echte vriend.’

Léon stopt met spelen, draait zich om en glimlacht naar Dasar. ‘Ik ben blij dat ik je heb kunnen helpen.’

‘De boeren zijn in opstand gekomen,’ zegt Dasar.

De glimlach verdwijnt meteen van het gezicht van Léon. Hij kijkt Dasar verschrikt aan. De twee honden janken, alsof ze de woorden van Dasar ook begrepen hebben.

‘Ik moet mijn vader en moeder waarschuwen. We moeten vluchten!’ schreeuwt Léon. Hij staat op en rent langs Dasar heen de kamer uit, naar buiten.

Besluiteloos blijft Dasar bij de piano staan. Wat heb ik gedaan? denkt hij. Ik kwam Léon waarschuwen, zodat hij niet gewond zou raken of gedood zou worden door de opstandelingen. Maar nu vertelt hij zijn ouders over de opstand. Natuurlijk doet hij dat, stommerd! Dat zou ik óók gedaan hebben als ik hem was. Maar wat zal Soeng van mij denken? Dat ik de boeren verraden heb? Dat ik onder één hoedje speel met meneer De Kock? Wat moet ik nu doen?

Dasar staart naar de witte en zwarte toetsen van de piano. Met zijn wijsvinger drukt hij een toets in. Helder klinkt de toon door de kamer. De volgende toon die Dasar aanslaat, haalt de eerste bijna in. Langzaam groeit er een plan in zijn hoofd.

Ken je me nog, lieve lezer? Ik ben die onderwijzer van het begin en ik woon nog steeds in de Kruidnagelstraat nummer 37. Je hebt inmiddels een groot deel van het verhaal van Dasar gelezen. Je bent zelfs al ver over de helft. Dat waardeer ik.

Nu is het tijd om even op adem te komen. Je zou het Indonesische sprookje dat op de volgende bladzijde begint dan ook een pauze-nummertje kunnen noemen.

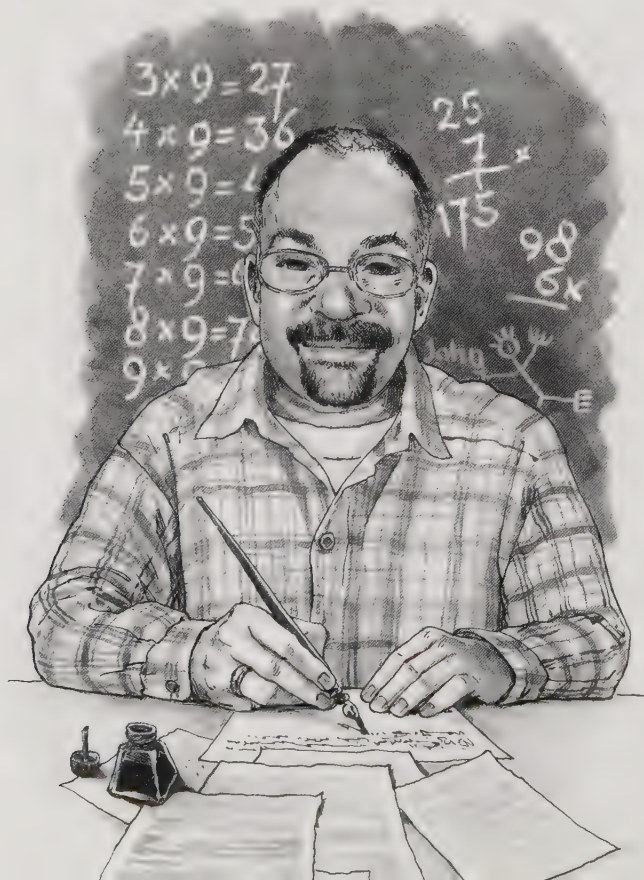
Lieve lezer, ik weet dat de kinderen van tegenwoordig veel meer zaken aan hun hoofd hebben dan de jeugd van vroeger. Het leven jaagt je vooruit, schiet je de toekomst in. Dus als je het sprookje links wilt laten liggen, ga je je gang maar. Dan kun je direct doorgaan met het zevende hoofdstuk van het verhaal van Dasar op blad-

zijde 65. Dat heeft een heel toepasselijke titel: 'We hebben niet veel tijd meer.'

Mijn zegen heb je. Ik ben allang blij dat je zover gekomen bent in mijn 'meesterwerk'.

Wat je ook besluit, lieve lezer, ik hoop dat je het boek nu niet meer weglegt. Laat je moeder maar roepen dat het eten koud wordt. Des te sneller kun je het straks naar binnen werken. Laat de hond maar piepen dat hij uitgelaten wil worden. Hij moet zijn behoefte maar even ophouden.

Lieve lezer, lees verder en geniet!

Een Indonesisch sprookje

In een kleine desa leefden eens de arme bamisoepverkoper Juri en zijn vrouw Sita. Hun bamisoep was de lekkerste van de hele buurt, misschien wel van het hele land. Daar was iedereen het over eens. Juri en Sita waren er trots op.

Heel vroeg in de morgen kocht Sita op de markt verse groenten, lekkere vleesballetjes en natuurlijk fijne bami.

Tegen de avond ging Juri met zijn karretje langs de huizen, terwijl hij met een lepel tegen een soepkom tikte. Het heldere geluid lokte de mensen naar buiten. Voor hun ogen maakte Juri de soep klaar, voegde voorzichtig kruiden toe en vulde de kommen. De mensen snoeven de heerlijke geur op en proefden de soep. Juri ontving veel complimenten. Het geld dat hij verdiende gaf hij aan zijn vrouw. De volgende morgen, voor dag en dauw, ging Sita dan weer naar de markt...

Hoog boven de hoofdstad van het land uit torende het paleis van sultan Semeroe. Hij was de onbetwiste heerser van het land. Iedereen vond dat best, behalve zijn dochter Arimbi. Ze stond tegenover haar vader in de grote troonzaal.

‘Ik wil geen groot huwelijksfeest,’ morde ze. ‘Kusa en ik willen in stilte trouwen, zonder al de poespas die jij in je hoofd hebt.’

‘Maar ik heb de datum al vastgesteld en de gasten uitgenodigd,’ zei haar vader. Hij strekte zijn handen uit naar de hemel, alsof hij van de goden steun verwachtte.

‘Wat? Zonder dat je er met Kusa en mij over gepraat hebt?’

‘Ja. De andere sultans en hoogwaardigheidsbekleders verwachten een feest. Dat is traditie.’

'Traditie? Traditie? Ik heb lak aan jullie traditie!'

Arimbi draaide zich om en rende naar de deur van de troonzaal. Dat was een heel eind en halverwege raakte ze dan ook buiten adem.

'Het feest moet doorgaan!' riep sultan Semeroe.

Hijgend draaide zijn dochter zich om.

'Alsjeblieft Arimbi,' fluisterde haar vader toen. Arimbi hoorde hem niet, maar ze zag de smekende uitdrukking op zijn gezicht. Terwijl ze naar hem terugliep, schudde ze langzaam met haar hoofd.

Papa wordt oud, dacht ze. Ik moet hem dat huwelijksfeest gunnen. Hij speelt zo graag voor machtige sultan. Het is zijn lust en zijn leven.

'Jij je zin, papa,' zei ze toen. 'Je krijgt je huwelijksfeest. Maar ik wil geen bruidstaart met twee van die wajangpoppetjes erop.'

Opgelucht riep de sultan de hoofdman van zijn soldaten bij zich.

'Mijn dochter gaat trouwen. Daarom geef ik een groot feest,' zei hij tegen de hoofdman, die stram in de houding stond. 'Er komen honderden gasten. Jij moet met je soldaten in de dorpen voedsel gaan halen.'

'Moet ik geen geld meenemen om te betalen voor wat ik meeneem?' vroeg de hoofdman.

Sultan Semeroe fronste zijn wenkbrauwen. 'Betalen? Mijn onderdanen geven me graag wat ik nodig heb voor het huwelijksfeest van mijn dochter. Ze houden van me.'

'Dat geloof ik graag, hoogheid, maar ze zijn ook straatarm.'

De sultan maakte een ongeduldig gebaar met zijn hand. 'Ze kunnen best wat missen. Bovendien trouwt mijn dochter maar één keer. Dat hoop ik, tenminste,' voegde hij eraan toe.

'Zoek ook iemand die lekkere bamisoep kan bereiden,' zei de sultan nog, voordat hij de hoofdman wegstuurde, 'want bamisoep maakt voor mij het feest compleet.'

Het grote nieuws verspreidde zich in ijltempo. Op elk kruispunt bracht de hoofdman dezelfde boodschap: 'De sultan heeft veel belangrijke gasten uitgenodigd op de bruiloft van zijn dochter. Hij heeft het recht bij u te halen wat hij voor het feest nodig heeft!'

De soldaten kwamen ook in het dorp van Juri en Sita. Ze roofden groenten van de velden, rijst uit de schuren en karbouwen uit de stallen.

De sultan – hoog op zijn troon – weet niet wat er beneden in de dorpen gebeurt, dacht de hoofdman. En die simpele boeren durven zich niet bij hem te beklagen. De sultan viert feest, maar zijn onderdanen moeten eronder lijden. Maar ja, ik voer alleen orders uit. Wat moet ik anders doen?

De mensen mopperden. Sommigen werden zo kwaad dat ze de soldaten aanvielen, maar ze werden ruw opzij geduwd.

‘Als je het er niet mee eens bent, moet je bij de sultan wezen. Hij ziet je toch niet aankomen!’ snauwde de hoofdman. ‘Ik doe ook maar wat me bevolen is.’

‘Waarmee moeten we nu ons land beploegen?’ vroeg een boer wanhopig. ‘Trek de ploeg zelf maar!’ stelden de soldaten voor en ze trokken de karbouwen achter zich aan.

De dorpsbewoners stonden er verslagen bij. Ze durfden niet naar de sultan te gaan om zich te beklagen. Die woonde te ver weg in dat enorme paleis met gespierde schildwachten ervoor en smerige kerkers eronder. Bovendien regeerde de familie van de sultan al eeuwenlang over het eiland.

Al eeuwenlang wisten de bewoners dat ze verplicht waren de sultan te geven wat hij nodig had. De ene keer moesten ze opdraven om het gras van het gazon te snijden, de andere keer werd hun opgedragen onkruid te wieden. Nu werd van hen verwacht dat ze voor voedsel zorgden, zodat het de gasten van de sultan aan niets zou ontbreken. Natuurlijk was het een grote eer om een bijdrage te mogen leveren aan het huwelijksfeest. Maar ja, van een kale kip kun je nou eenmaal niet plukken. Dat moest de sultan toch onderhand ook weten?

De soldaten kwamen ook bij Juri en Sita. De hoofdman proefde van hun bamisoep.

‘Jullie hebben de eer voor de sultan, zijn familie en driehonderd gasten te koken,’ zei hij tussen het slurpen door.

‘Dat kunnen we niet,’ protesteerde Juri. ‘Zoveel bami, groenten en vlees hebben we niet.’

‘Zorg maar dat je eraan komt. De sultan beveelt het.’

Juri dacht even na en haalde zijn schouders op. ‘Oké, ik zal voor de sultan en zijn gasten koken. Mag ik mijn karretje meenemen?’

‘Dat moet je zelf weten,’ antwoordde de hoofdman. ‘Als de bamisoep maar net zo lekker wordt als de soep die ik geproefd heb.’

En hij vertrok.

‘We zitten in de problemen,’ zuchtte Sita toen de laatste soldatenlaars de deur uit marcheerde. ‘We hebben nog nooit voor driehonderd personen tegelijk gekookt.’

Juri glimlachte naar haar. ‘Ik heb een idee. Vertrouw me.’

‘Hoe komen we aan bami en groenten en...’

‘Vertrouw me, Sita.’

Toen de feestdag aangebroken was, meldden Juri en Sita zich met hun karretje bij de poort van het paleis. In de keuken liet Juri grote pannen water op het vuur zetten. Tegen Sita zei hij dat ze net zoveel groenten moest schoonmaken als ze altijd nodig had voor tien kommen bamisoep.

Ze keek hem verbaasd aan.

‘Dat is veel te weinig voor driehonderd gasten.’

‘Doe het nu maar.’

‘En de vleesballetjes?’

‘Voor tien kommen.’

‘Kruiden?’

‘Voor tien kommen.’

‘Uitjes?’

‘Voor tien kommen.’

‘Peper en zout?’

‘Voor tien kommen.’

‘En... bami?’

‘Voor tien kommen.’

In de troonzaal zaten de gasten achter Engels bestek, Delftsblauwe borden en Chinese soepkommen. De koning van Menawie en zijn echtgenote hadden een plaatsje gevonden tegenover de grootgrondbezitter Ledjo en zijn vrouw Mang.

Ook de rijke koopman Manggoeng en zijn dochter Maya waren uitgenodigd. De koopman leunde behaaglijk achterover in zijn stoel en floot een bekend deuntje. Maya's vriend Rasoela stond voor in de zaal zijn soeling warm te blazen, want hij zou voor vrolijke tafelmuziek zorgen. Hij was niet voor niets de beste fluitist uit het rijk van de sultan. Er waren om precies te zijn nog 293 andere genodigden, maar het kost veel te veel tijd om ze allemaal op te noemen.

Het feestmaal begon. De gasten kregen dampende soep in hun kommen. Sommigen keken stiekem in de kom van hun buurman. Dat was gek! Die had wél een vleesballetje! Eentje maar?

Sultan Semeroe rook aan zijn soep. Hij rook niets. Hij keek naar Juri, die achter zijn karretje midden in de grote zaal stond. Hij maakte voor zichzelf een kom heerlijke bamisoep klaar. Dezelfde bamisoep waarvoor hij in zijn dorp elke dag geld en complimentjes kreeg. Sita hielp hem mee. Haar handen trilden van de zenuwen, want zij wist nog steeds niet wat Juri van plan was.

‘Smakelijk eten!’ riep de sultan. ‘Dit is de beste bamisoep van mijn rijk. Een goed begin van onze feestmaaltijd.’ Hij knipoogde stiekem naar zijn dochter, die naast hem zat.

De gasten namen de eerste hap, proefden en trokken een vies gezicht.

‘Afschuwelijk!’

‘De beste bamisoep?’

‘Ik ben blij dat ik de slechtste niet hoeft te eten.’

'Afwaswater!'

'Je hebt me bedrogen!' riep de sultan naar Juri.

'Dat is niet waar, hoogheid. Ik kan heerlijke bamisoep maken. Hier. Proeft u maar.'

Juri stapte naar voren en gaf de sultan een lepel van zijn eigen soep.

'Verrukkelijk!'

'Uw gasten mogen ook proeven.'

Juri en Sita gaven elke gast een lepeltje soep. Hun gezichten klaarden op.

'Heerlijk!'

'Een zegening voor de tong!'

'Jammer dat het zo gauw op is!'

'Waarom smaakt mijn soep dan zo flauw?' vroeg de sultan, terwijl hij naar zijn kom wees.

Juri liep terug naar zijn karretje, slikte even en begon te praten.

'Hoogheid, u bent schatrijk. U woont in een prachtig paleis. De mensen in uw rijk zijn arm en toch hebt u alles bij hen laten weghalen om de bruiloft van uw dochter te vieren. Niets hebt u betaald. U hebt ons gedwongen driehonderd kommen soep te komen koken. Dat is veel te veel. Met plezier geven mijn vrouw en ik uw dochter tien kommen als huwelijksgeschenk. Dat is alles wat we kunnen missen. Dus in die grote pannen kokend water hebben we alles gedaan wat we voor tien kommen soep nodig hebben. Het gevolg is waterige bamisoep voor u en uw gasten, maar dat is uw eigen schuld.'

Sita luisterde met stijgende bewondering, de sultan met toenemende verbazing en de hoofdman met groeiende angst naar Juri. Die bamiman tekent zijn eigen doodvonnis, dacht hij.

'Maar... ik heb het recht om bij mijn onderdanen te halen wat ik nodig heb. Dat recht is al eeuwenlang een goede gewoonte!' riep de sultan.

‘Uw onderdanen gunnen u het beste van het beste, hoogheid, maar eens komt de bodem van de soeppan in zicht.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg sultan Semeroe, die wel uitstekend kon rekenen in zijn eigen voordeel, maar van taal bijzonder weinig afwist.

‘Uw onderdanen lijden honger, terwijl u uzelf hier met uw gasten te goed doet aan hun voedsel.’

De sultan krabde zich over zijn voorhoofd. Dat deed hij altijd als hij diep moest nadenken. Toen draaide hij zich naar zijn dochter. ‘Wat denk jij ervan?’

‘Je weet dat ik geen groot feest wilde.’

‘Wat heeft dat er nou mee te maken?’

‘Als er geen groot feest geweest was, waren er geen gasten gekomen. Zonder gasten heb je niet zoveel eten nodig. Dus had je deze aardige mensen met rust gelaten.’

Sultan Semeroe stapte van zijn troon, daalde met opbollende purperen mantel de roodfluwelen trap af en landde veilig op de begane grond. Daar bleef hij even staan hijgen. Toen begon hij piekerend heen en weer te lopen. Hij schudde van ‘nee’, knikte van ‘ja’ en haalde zijn schouders op van ‘misschien’.

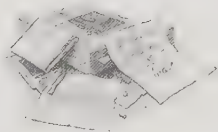
De gasten keken intussen strak voor zich uit en de soep werd koud. Dat vond niemand erg.

De hoofdman stond stram in de houding. Hij verwachtte elk moment het bevel te krijgen die twee brutale armoedzaaiers gevangen te nemen. Toen richtte sultan Semeroe zich tot Juri en Sita. ‘Mijn dochter heeft gelijk. Ik heb verkeerd gehandeld. Als je, zoals ik, hoog op de troon zit, zie je de zorgen van de gewone mensen onder je niet. Ik heb teveel gevraagd van jullie en van mijn dochter. Dat hebben jullie me duidelijk gemaakt.’

Het bruiloftsfeest ging toch door, maar dan op kleinere schaal. De gasten namen genoeg met een eenvoudig maal en gingen toen naar huis. De sultan betaalde de schade hij aangericht had. Bovendien benoemde hij Juri en Sita tot hofleveranciers. Hij kocht elke dag tien kommen heerlijke bamisoep van hen. Terwijl hij zijn kommetje leeg lepelde, hield Juri hem op de hoogte van het leven in de dorpjes. Nooit zou de sultan meer een beslissing nemen die schadelijk was voor zijn onderdanen. En ze leefden allemaal natuurlijk nog lang en gelukkig.

Zo hoort een sprookje af te lopen. Een sprookje wel, ja.

7 Niet veel tijd meer

Hijgend staat Léon op de voorgalerij. Hij staart in de richting van de straat, alsof hij elk moment de eerste aanvallers in de tuin verwacht.

‘Wat is er aan de hand?’ vraagt zijn vader, die van zijn stoel opgesprongen is.

‘De boeren zijn in opstand gekomen. Heb je nou je zin?’ antwoordt Léon, terwijl hij zich langzaam naar zijn vader draait.

Meneer De Kock pakt zijn zoon bij zijn schouders. ‘Hoe... hoe weet je dat?’

‘Dat heb ik hem verteld,’ klinkt een stem. Het is Dasar. Hij staat bij de deur.

Mevrouw De Kock kijkt hem aan alsof ze een geestverschijning ziet. Daar lijkt Dasar ook op, met zijn gehavende gezicht en zijn grote angstogen.

‘Wat... wat kom jij hier doen?’ vraagt meneer De Kock.

‘Uw zoon heeft gelijk,’ zegt Dasar. ‘De boeren zijn in opstand gekomen. Ze zijn onderweg.’

Meneer De Kock kijkt van Léon naar Dasar. ‘Ik... ik snap er niks van,’ mompelt hij. ‘Waarom kom jij ons waarschuwen?’

‘Léon is mijn vriend,’ fluistert Dasar.

‘Je moet naar me luisteren, papa,’ zegt Léon. ‘Dasar had zich verstopt in jouw vishut aan het meer. Ik had hem daarnaartoe gebracht.

Een paar dagen later is de opzichter mij gevolgd. Die gemene kerel heeft Dasar geslagen. Kijk maar eens goed naar hem.'

Meneer De Kock schrikt. 'Ik... ik heb de opzichter het bevel gegeven hem op te sporen en gevangen te nemen.'

'Had je hem ook bevolen Dasar af te tuigen?' vraagt Léon.

'Natuurlijk niet, Léon,' antwoordt meneer De Kock. 'Hoe durf je zoiets slechts van me te denken?'

‘Uw zoon heeft mij geholpen,’ zegt Dasar. ‘Zonder hem was ik nog steeds in handen van die gemene opzichter geweest. Nu is hij dood. Hij is in het ravijn gestort. Zijn haat heeft hem het leven gekost.’
‘Waarom heb je die jongen geholpen, Léon?’ vraagt meneer De Kock.

‘Dasar is mijn vriend.’

‘Heb je dan niet aan je vader en moeder gedacht?’ zegt mevrouw De Kock zacht. ‘Je hebt ons allemaal in gevaar gebracht, Léon.’

‘Uw man had de boeren niet aan de weg moeten laten werken!’ schreeuwt Dasar. ‘Dan was er nu geen opstand geweest.’

‘De sultan heeft de boeren naar de weg gestuurd,’ zegt meneer De Kock. ‘Ik niet.’

Dasar doet een stap naar voren. ‘U liegt!’

Het klinkt als een geweerschot. Meneer De Kock lijkt getroffen door de woorden van Dasar. Wankelend grijpt hij de rand van de tafel beet. Hij ademt zwaar.

‘Dasar en ik weten dat jij sultan Ageng de Vierde geld gegeven hebt, papa,’ zegt Léon. ‘Voor dat geld heeft hij jou arbeiders gestuurd. Je hebt hem omgekocht. Zo is het toch gegaan, papa?’

Meneer De Kock staart langs zijn zoon heen de donkere tuin in. ‘Ik kon niet anders. De gouverneur eist van mij dat de weg er komt. Ik voer alleen maar orders uit.’

‘Wat heb je daar nu mee bereikt, papa?’ schreeuwt Léon, vechtend tegen zijn tranen. ‘De vader van Dasar is dood en de boeren pikken het niet langer!’

‘Die opstand is zó voorbij,’ zegt meneer De Kock. Hij laat de tafel los en gaat rechtop staan. ‘Ik waarschuw de gouverneur. Hij zal soldaten sturen.’

‘Voor ons komen die soldaten te laat, papa,’ zegt Léon. ‘Eerst vermoorden de boeren ons en dan doden de soldaten van de gouverneur de boeren. En dat allemaal om een stom stukje weg door de bergen!’

‘We zitten als ratten in de val,’ mompelt de moeder van Léon. ‘De wensdroom van de gouverneur is voor ons een nachtmerrie geworden.’

‘Mooi gesproken, mama,’ zegt Léon. ‘Maar het zijn loze woorden.’
‘Ik heb een plan,’ zegt Dasar.

Meneer De Kock lacht kort. ‘Een plan? Jij? Laat me niet lachen.’

‘Luister toch even naar hem,’ zegt mevrouw De Kock. ‘Hij is een jongen van het volk. Hij weet hoe de boeren denken.’

Meneer De Kock haalt zijn schouders op. ‘Laat dat plan van jou maar horen. Ik heb op dit moment toch niets beters te doen.’

‘De arbeiders zijn tegen u in opstand gekomen, meneer De Kock,’ zegt Dasar. ‘Ze haten de Nederlanders, maar ze hebben nog steeds respect voor hun echte leider, sultan Ageng de Vierde. Ze weten niets van het geld dat hij van u gekregen heeft. Ik heb dat tegen niemand verteld. Nóg niet. De arbeiders zullen naar hem luisteren. Hij is de enige die de opstand kan bedwingen. We moeten de sultan gaan halen.’

Meneer De Kock knikt nadenkend. ‘De sultan moet dus een toespraak houden. Hij moet de boeren vertellen dat hun opstand zinloos is. Dat er dood en verderf van komt.’

‘Ja.’

‘Zullen de boeren daardoor kalmeren?’ vraagt Léon.

‘Nee, niet alleen daardoor,’ antwoordt Dasar. ‘De sultan zal ook met een belofte moeten komen.’

‘Wat dan?’ vraagt meneer De Kock op zijn hoede.

‘Dat de boeren niet meer aan de weg hoeven te werken. Nooit meer.’

‘Maar... maar de gouverneur wil dat de weg er komt!’ protesteert meneer De Kock.

‘Verzin een smoes, papa,’ zegt Léon. ‘Daar ben je toch zo goed in?’ Meneer De Kock zucht. ‘Ik kan de gouverneur een brief schrijven, waarin ik hem vertel dat het werk aan de weg gestaakt moet worden vanwege lawinegevaar.’

‘Dat klopt,’ fluistert Dasar. Hij moet aan zijn vader denken. Hij sluit zijn ogen om de tranen te verbergen. Toch ontsnappen er een paar. Ze lopen traag langs zijn wangen. Léon slaat zijn arm om hem heen.

‘Zal de gouverneur je geloven, papa?’ vraagt Léon.

Meneer De Kock lacht kort. ‘Hij heeft me nog nooit gelooft. Steeds als ik hem de koffie- en suikeropbrengsten doorgeef, zet hij er vraagtekens bij alsof ik een deel stiekem achter zijn rug verkoop. Dus ik heb er deze keer ook niet veel vertrouwen in. Maar het is het enige wat ik doen kan. Het kost me waarschijnlijk mijn baan.’

‘Ik hoop dat het plan van Dasar ons leven spaart,’ fluistert Léon.

Meneer De Kock knikt. ‘We moeten gaan.’

‘Ik blijf hier niet alleen,’ zegt mevrouw De Kock. Haar stem klinkt hees van angst. Léon buigt zich over haar heen. ‘Ik blijf bij je, mama.’

‘Dat is goed, Léon,’ zegt meneer De Kock. Hij wenkt Dasar. ‘Kun je paardrijden?’

Dasar schudt zijn hoofd. ‘Ik rij wel eens op een karbouw als ik ga ploegen.’

‘Als je op zo’n os kunt blijven zitten, zal het je op een paard ook wel lukken,’ zegt meneer De Kock. ‘Kom!’

Even later draven twee paarden over het tuinpad. Dasar rijdt op het paard van de opzichter. Het dier was zonder ruiter naar zijn stal terug gedraafd.

Dasar drukt zijn knieën stevig tegen de flanken van het paard. Het dier hinnikt en schiet vooruit. Dasar kan met moeite in het zadel blijven zitten. We moeten weer snel terug zijn, denkt hij. Alles hangt nu van de sultan af. Ik hoop dat hij meekomt. Gelukkig heb ik zijn grote broer bij me. Dasar kijkt naar de man die naast hem rijdt. Van die grote broer van de sultan is niet veel meer over. Het is meer een ziekelijke man die binnen een kwartier twintig jaar ouder geworden is.

8 Wij willen weer boer zijn!

Intussen is Soeng met zijn mannen bij de weg aangekomen. Hij klimt op een kar en roept de arbeiders bij elkaar. Trots laat hij hun de doodsbanne soldaten zien, die hij onder schot houdt.

‘Ik ga naar De Kock!’ schreeuwt hij. ‘Ik ga hem duidelijk maken dat ik geen arbeider ben. Ik ben boer! Wie gaat er mee?’

De arbeiders kijken elkaar aan. ‘Ik, ik, ik!’ klinkt het van verschillende kanten.

‘We werken niet meer aan de weg! Nooit meer!’ schreeuwt Soeng nu. ‘Zijn jullie het daarmee eens?’

‘Ja!’

Soeng springt van de kar, snijdt de touwen waarmee de ossen ervoor gespannen zijn door en jaagt de beesten het bergpad op. Met zijn houweel slaat hij tegen een van de houten wielen. Grote houtsplinters vliegen in het rond. De andere arbeiders gaan meedoen. Ze maken de ossen los en hakken alle wielen van de karren kapot, zodat ze krakend in elkaar zakken. De ossen schrikken van het lawaai. Zo gauw ze de vrijheid voelen, rennen ze loeiend van angst weg.

Soeng steekt zijn houweel omhoog. ‘We gaan naar De Kock!’ roept hij. ‘Wij willen weer boer zijn!’

‘Wij willen weer boer zijn!’ roepen de andere arbeiders. ‘Wij willen weer boer zijn!’

Als de arbeiders door de desa lopen, is het al donker. Ze gaan hun

huizen binnen en komen terug met fakkels.

‘Wij willen weer boer zijn!’ klinkt het door de avond. Het schijnsel van de fakkels geeft deze kreet een griezelige achtergrond.

‘Waar is Dasar?’ vraagt zijn moeder aan Soeng.

‘Je zoon is heel dapper geweest,’ zegt Soeng. ‘Hij heeft ons de moed gegeven naar De Kock te gaan en onze rechten terug te eisen. Maar ik weet niet waar hij op dit moment is. Hij was ineens weg.’

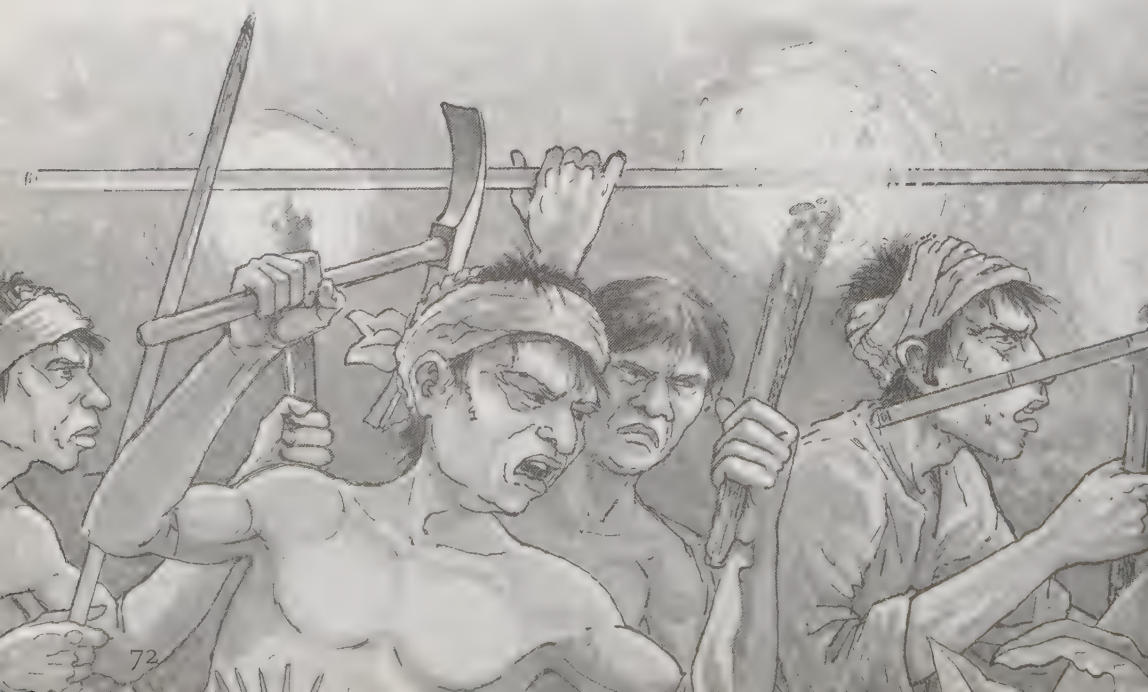
‘Ik hoop dat hij niet in gevaar is,’ fluistert zijn moeder. ‘Als ik mijn zoon nu ook moet verliezen, dan...’

Soeng legt zijn vinger op haar lippen. ‘Dat mag je niet denken.’

De moeder van Dasar kijkt haar buurman met grote ogen aan. ‘Ik mag het niet denken en toch blijft het door mijn hoofd spoken.’

Soeng knikt. ‘Ik zal er alles aan doen om hem te beschermen.’

‘Dank je, Soeng.’

Langzaam trekt de optocht van fakkels verder. Een paar boeren houden behalve hun houweel ook nog een aangepunte bamboestok, een granggang, in hun vuist geklemd.

‘Wij willen weer boer zijn!’

Het huis van meneer De Kock is niet ver meer.

Léon en zijn moeder zitten voor het huis. Stil staren ze naar de tuin. Ze schrikken van elk geluid. Zelfs als een van de bedienden op fluisterende toon komt informeren wat er aan de hand is, trekt er een rilling langs Léons rug. Hij legt de bediende uit wat er gaande is zonder de oorzaak van de opstand te noemen. De bediende legt zijn handen tegen elkaar en houdt ze voor zijn gezicht. ‘Op ons kunt u rekenen, tuan Léon.’

Eerbiedig achteruitlopend verdwijnt hij naar de achtergrond.

Het lijkt of het in de tuin stiller is dan anders. Zelfs de hagedissen en tokehs schijnen zich verstopt te hebben. De tropennacht is nog even mooi, maar Léon en zijn moeder kunnen er niet van genieten. Misschien is het hun laatste...

‘Wij willen weer boer zijn!’

‘Daar zijn ze!’ schreeuwt Léon. Tussen de bomen door ziet hij het flakkerlicht van fakkels. Zijn moeder kijkt hem angstig aan. ‘Papa is nog niet terug,’ zegt ze. ‘We moeten vluchten.’

Léon schudt zijn hoofd. ‘Dat kan niet meer. Ze zijn te dichtbij.’

‘Wij willen weer boer zijn!’

‘Ik ben bang, Léon,’ fluistert mevrouw De Kock.

‘Ik ook, mama,’ zegt Léon. ‘Maar misschien laten ze ons met rust.’

‘Waarom?’

‘Ik ken een van de aanvallers. Toen Dasar gevangengenomen was door de opzichter, heb ik hem gewaarschuwd.’

‘Wij willen weer boer zijn!’ klinkt het steeds dichterbij.

‘Die mensen zijn woedend, Léon,’ huilt zijn moeder. ‘Ze zullen ons afslachten als beesten.’

De boeren staan nu voor de galerij. Ze houden hun fakkels omhoog. Hun houwelen blinken in het licht. Léon en zijn moeder zitten verstijfd in hun stoelen. De arbeiders dreigen met hun houwelen. Alleen Soeng twijfelt. Daar zit de blanke jongen die Dasar gered heeft. Hij is de zoon van De Kock!

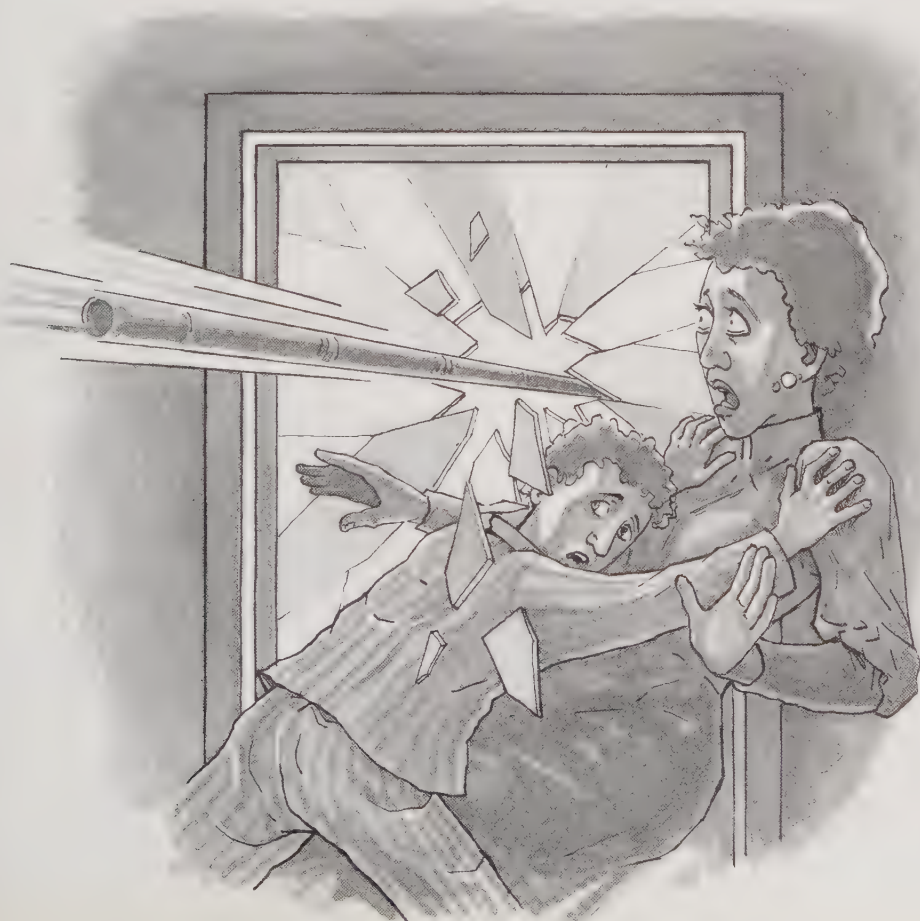
Een van de boeren raapt een steen van de grond. Hij gooit hem naar Léon. De steen slaat hard tegen zijn voorhoofd.

‘Au!’ gilt Léon. Hij drukt zijn hand tegen zijn hoofd. Bloed sijpelt tussen zijn vingers door. Er wordt weer een steen gegoooid.

En nog een...

Soeng gaat voor de stenengooiers staan. 'We moeten De Kock zelf hebben! Niet deze twee mensen!' roept hij.

De boeren luisteren niet. Het lijkt of ze alle haat van de afgelopen maanden opgespaard hebben tot dit moment. Dreigend komen ze op Léon en zijn moeder af. Een granggang zeilt door de lucht. Léon ziet de aangepunte bamboestok op het laatste moment aankomen en duwt zijn moeder opzij. De punt suist vlak langs haar hoofd en breekt door het glas van de huiskamerdeur heen.

‘Ophouden!’ schreeuwt Soeng. ‘Die blanke jongen heeft het leven van Dasar gered!’

Niemand luistert.

‘Laten we de boel in de fik steken!’

Léon kan de eerste fakkel die op de voorgalerij neerkomt uittrappen, de volgende kan hij nog wegschoppen, maar de vlammen vreten zich al snel gretig een weg omhoog langs de pilasters naar het dak.

Léon en zijn moeder worden ruw beetgepakt en van de voorgalerij af gesleurd.

Bij de put op het achtererf vullen bedienden emmers met water. Ze proberen het vuur te doven, maar de vlammen trekken zich niets aan van dat beetje water.

9 Geen bloed meer

Het geluid van een gong klinkt door de nacht. De boeren kijken om. Er komen twee mannen te paard aan. Ze hebben fakkels in hun hand. Tussen hen in hangt een gong. Een van de mannen slaat er hard tegen. Het bronzen geluid overstemt even het geknetter van de vlammen en het geschreeuw van de bedienden.

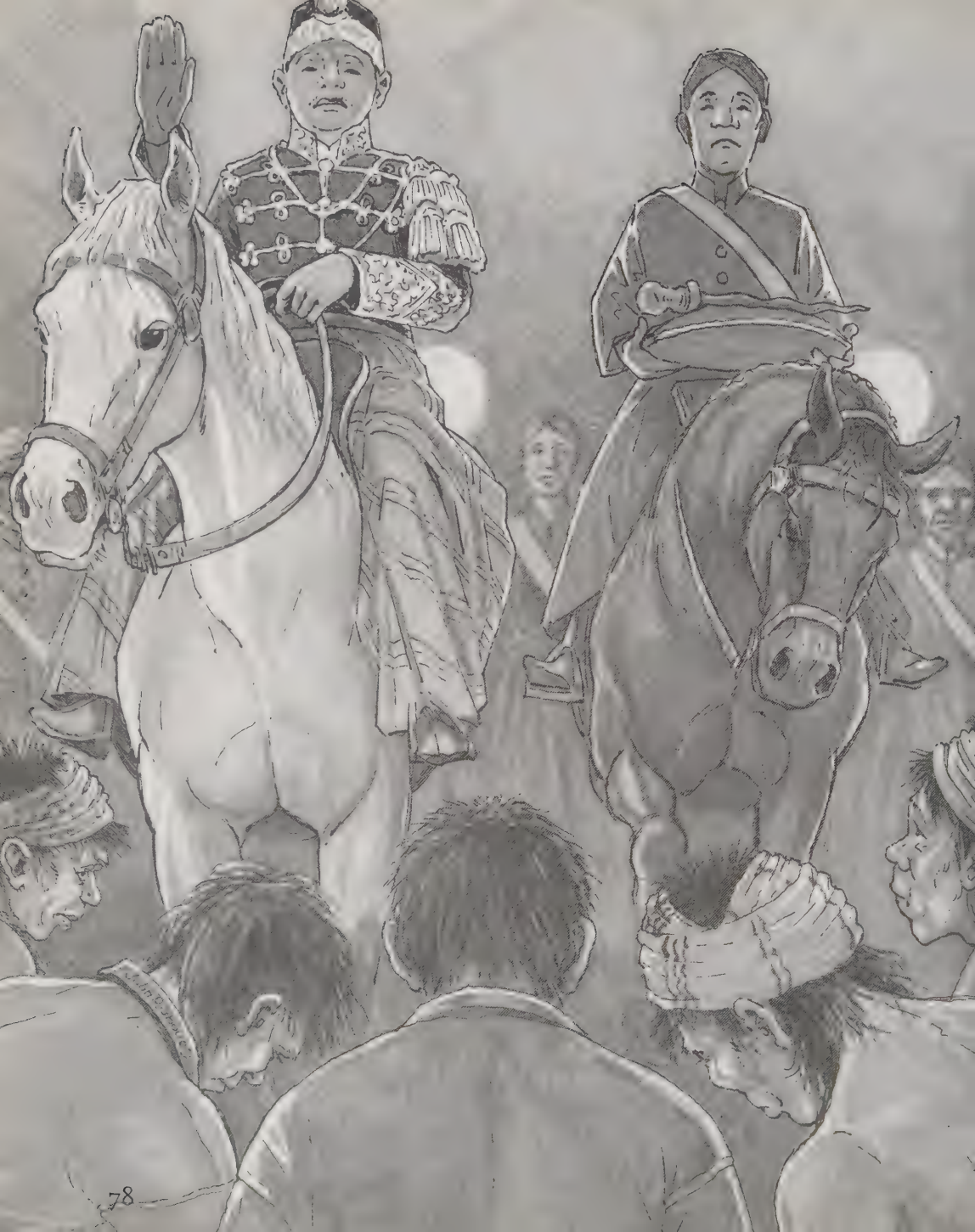
‘Sultan Ageng de Vierde!’ roept de andere man.

De sultan zit op een prachtig wit paard. Hij heeft een uniformjasje met koperen knopen aan. Daaronder draagt hij een smetteloos witte bloes. Een kain, een doek van geweven stof, loopt vanaf zijn middel tot aan zijn voeten en is over het zadel van zijn paard gedrapeerd. Op zijn hoofd pronkt zijn afgeplatte goudomrande hoed met het glanzende sultanembleem.

Naast de sultan rijdt een bediende op een zwart paard. Met opgeheven hoofd houdt hij een rood kussen vast. Daarop ligt een kostbare Javaanse dolk: een kris.

‘Ladrangan,’ fluisteren de mannen zacht naar elkaar. ‘De heilige kris van de sultan.’

Als de stoet hen passeert, buigen de mannen diep. De sultan knikt hen vanuit de hoogte toe. Zijn gezicht staat strak. Hoewel het brandende huis hem net zo veel schrik aangejaagd moet hebben als Dasar en meneer De Kock, kan hij zijn gevoelens achter een masker van voornaamheid verbergen.

‘We zijn te laat,’ stamelt meneer De Kock.

Dasar knikt.

‘Papa!’ roept Léon. Hij rukt zich los en rent op zijn vader af. ‘Alles is verloren!’

De sultan stapt van zijn paard en wendt zich tot de boeren.

‘Dierbare onderdanen, dappere boeren, luister naar jullie door Allah uitverkoren leider. Luister alsjeblieft naar me. Deze opstand winnen jullie nooit! De gouverneur zal duizend soldaten sturen. Duizend soldaten en honderd kanonnen. Jullie zullen gedood worden door kogels. Moeders en kinderen zullen sterven van honger en verdriet. Jullie desa zal niet meer bestaan. Willen jullie dat?’

De arbeiders zwijgen.

‘Willen jullie dat er nog meer doden vallen?’ vraagt de sultan.

Een paar arbeiders schudden hun hoofd.

Sultan Ageng de Vierde wijst naar het brandende huis. ‘Dit is al veel te ver gegaan. Maar als jullie meneer De Kock en zijn familieleden in leven laten, is de straf misschien milder. Ik zal mijn best voor jullie doen.’

Soeng stapt naar voren. Hij houdt zijn hoofd gebogen, zodat hij de sultan niet aan hoeft te kijken. ‘Wij zijn boeren, geen arbeiders,’ fluistert hij. ‘Wij willen niet meer aan de weg werken.’

De sultan kijkt meneer De Kock even aan. ‘Jullie mogen al blij zijn als jullie desa niet platgebrand wordt door de soldaten van de gouverneur. Mijn oudere broer en ik zullen ervoor pleiten dat jullie huizen gespaard blijven en jullie niet verbannen worden naar een afgelegen eiland om daar de rest van je leven, ver van vrouw en kind, als dwangarbeider te werken. Maar die weg moet er komen!’

Daar kunnen we niets aan veranderen!’

‘Wij willen weer boer zijn,’ houdt Soeng vol. Zijn stem is nauwelijks hoorbaar. Toch klinkt er vastberadenheid in zijn woorden.

Sultan Ageng de Vierde schudt langzaam zijn hoofd. ‘Ik kan er alleen voor zorgen dat meneer De Kock jullie een kleine vergoeding geeft voor jullie werk aan de weg. Bovendien komt er een andere opzichter. Hij zal meer begrip voor jullie tonen dan de vorige. Daar zal ik zelf op toezien.’

Sommige boeren hebben moeite de hoogdravende taal van de sultan te volgen. Soeng legt in een paar zinnen uit wat hij bedoelt.

‘We schieten er dus niet veel mee op,’ morren ze.

Soeng perst zijn lippen op elkaar en staart nadenkend naar de grond. Als hij weer opkijkt, zegt hij: ‘Sultan Ageng de Vierde staat aan onze kant. Zijn woorden wegen zwaarder dan die van ons. Als we nu doorgaan met vechten, maken we het hem onmogelijk met meneer De Kock te onderhandelen. Dan smoort elk woord van hem in geweld.’

Enkele boeren knikken. ‘Je hebt wijs gesproken, Soeng,’ zegt een van hen.

‘Terima kasih, dank je wel,’ fluistert Soeng.

‘We moeten tevreden zijn met ons lot,’ zegt een ander.

‘Hoelang nog?’ klinkt het van verschillende kanten.

Soeng kijkt naar de zwarte hemel. ‘Dat weet alleen Allah, Hij alleen.’

Dasar is inmiddels van zijn paard gestapt. Hij staart naar het huis, waarvan de hongerige vlammen slechts zwartgeblakerde resten overgelaten hebben. Hier en daar smeult nog een vuurtje. De

bedienden staan er verslagen bij. Ze hebben alleen een stuk van het achterhuis kunnen redden, maar dat dreigt elk moment in te storten.

Tijdens de toespraak van sultan Ageng de Vierde had Dasar steeds de neiging om te schreeuwen: 'U bent zelf het meest schuldig aan deze ellende! U hebt zich door De Kock laten omkopen!'

Toch heeft hij zijn mond gehouden. Voor een deel uit eerbied voor de sultan, maar ook omdat hij met zijn beschuldiging de ellende alleen maar groter zou maken. Dat wil hij niet op zijn geweten hebben. De sultan is diep in zijn achting gedaald. Hij neemt zich voor nooit meer fluit te spelen aan het hof.

Bij de gedachte aan zijn muziek schiet er een brok in zijn keel. Ik heb niet eens een fluit meer, bedenkt hij treurig. De mooie soeling die ik van mijn opa gekregen heb, is door de opzichter weggetrapt. Hij ligt nu in de struiken of op de bodem van het meer weg te rotten.

Dasar lacht kort, vreugdeloos. Zijn fluit is weg en de piano van Léon is verbrand. Er zal geen muziek meer klinken.

10 Een lied voor de toekomst?

Nadat hij de boeren op het hart gedrukt heeft geen ondoordachte dingen te doen, is sultan Ageng de Vierde vertrokken. De boeren hebben de kris Ladrangan mogen kussen: een bijzonder voorrecht.

Soeng komt bij Dasar staan. 'Ik ben blij dat ik je in levenden lijve aantref,' zegt hij. 'Ik heb de boeren niet kunnen tegenhouden.'

'Ik wel, dan?' vraagt Dasar. Het klinkt harder dan hij bedoelt. Soeng schrikt ervan.

'Het spijt me, ma-af,' fluistert Dasar.

'Toen jij wegrende, wilde je jouw vriend gaan waarschuwen voor onze komst,' zegt Soeng.

Dasar knikt. Hij houdt zijn adem in. Wat zal Soeng van hem denken?

'Dat begrijp ik, want die zoon van De Kock heeft per slot van rekening jou ook geholpen,' gaat Soeng verder. 'Maar laten we daar maar tegen iedereen over zwijgen.'

Er kan nog wel een geheim bij, denkt Dasar.

'Ik neem de boeren nu mee,' zegt Soeng.

'Wat zal de toekomst brengen, Soeng?' vraagt Dasar.

Soeng slaat zijn arm om hem heen en drukt hem tegen zich aan. Zwijgend staren ze naar de resten van het huis. Eindelijk zegt Soeng: 'Het woonhuis van De Kock is afgebrand, maar de onder-

komens van zijn personeel staan nog overeind. Hij zal voorlopig bij zijn kokkie moeten logeren. Kan hij de armoe ook eens van dichtbij meemaken. Kom je met ons mee? Je moeder zal opgelucht zijn dat ze je heelhuids terugziet.'

Dasar aarzelt. Hij wil naar Léon toe. Even een groet. Hij heeft het vermoeden dat hij zijn vriend nooit meer zal zien. Het lijkt of hun werelden plotseling kilometers van elkaar verwijderd liggen. Waar is hij? Dasar ziet Léons ouders in de resten van het huis rondscharrelen, maar Léon is niet bij hen.

Soeng raadt zijn gedachten. 'Je kunt toch niets meer voor hem doen.'

Dasar loopt met Soeng mee. Hij kijkt nog een paar keer om, maar hij ontdekt Léon niet.

Een paar dagen later werken de boeren weer aan de weg. Gelukkig heeft de sultan zijn belofte gehouden en ontvangen ze wat geld. Ook krijgen ze meer tijd om hun sawahs, hun koffietuinen en suikerrietvelden te onderhouden. Toch ligt het gevaar van misoogst en hongersnood nog steeds op de loer, want er is altijd te weinig tijd om te herstellen van vermoeidheid en uitputting.

De weg zal er komen!

Dankzij meneer De Kock, die het afbranden van zijn huis bij de gouverneur omschreven heeft als een ongeluk met een olielamp, komen er geen soldaten. De ellende van strafmaatregelen blijft achterwege.

De gouverneur gelooft zijn assistent-resident maar half en kan zijn achterdocht nauwelijks verbergen.

De weg zal er komen!

Verhalen over de opstand steken riviertjes over, beklimmen bergen, banen zich een weg door oerwouden, haasten zich over sawahdijkes en kloppen ook aan bij de dienstingang van het voorname huis van de gouverneur.

Maar de weg zal er komen!

‘Léon! Léon!’

Struikelend over haar kleine voetjes rent Siri het huis binnen. Dasar kan haar net opvangen. Even later staat Léon voor hem. In zijn handen ligt Dasars bamboefluit.

‘Hoe... hoe kom je daaraan?’ vraagt Dasar.

‘Ik ben naar de vishut teruggegaan om hem te zoeken. Hij lag tussen een berg afval. Ik heb hem schoongemaakt, maar misschien stinkt hij nog.’

‘Dank je,’ fluistert Dasar. ‘Terima kasih.’

Hij zet zijn zusje op de grond. ‘Speel je een liedje voor mij, Dasar?’ vraagt ze.

Zo gauw de eerste tonen klinken, begint Siri te dansen. De twee jongens lachen.

Dasar steekt de soeling achter zijn riem. ‘Hoe is het met je ouders?’ vraagt hij.

‘We gaan terug naar Nederland. Mama wil hier niet meer blijven. Dus ik kom afscheid nemen.’

‘Je bent nooit in Nederland geweest.’

‘Het liefst zou ik blijven, maar ik vraag me af of ik hier thuishoor.’

‘In Nederland wel?’

Léon haalt zijn schouders op. Hij loopt naar Dasar toe en omhelst hem. Dasar weet niet wat hij ermee aan moet. Léon klemt hem vast alsof hij hem nooit meer los wil laten. Langzaam slaat Dasar nu ook zijn armen om zijn vriend heen.

Maanden gaan voorbij. Op een middag zit Dasar in het wachthuisje op de sawah. Vanuit dit slanke bamboe optrekje gaan naar alle richtingen touwen waaraan gekleurde lapjes, stukjes blik en

glasscherven hangen. Af en toe trekt Dasar aan het hoofdtouw. Er klinkt gerinkel en tientallen rijstdiefjes vliegen verschrikt op. Zelfs het brutaalste vogeltje durft voorlopig niet terug te komen om de aren leeg te pikken.

Tegen de avond zit Dasar er nog. Hij bespeelt zijn soeling. De melodie klinkt helder over de sawah in het afnemende zonlicht.

Op hetzelfde moment, maar dan in een statig grachtenpand in het centrum van Amsterdam, speelt een jongen op een piano. De klanken vullen de schaars verlichte huiskamer. 's Nachts heeft het gesneeuwd. De wereld is klein en wit.

'Prachtig, Léon,' zegt zijn moeder, die met een dienblad vol glaswerk de kamer binnenkomt. 'Het is wel een vreemde melodie.'

'Het lied van Dasar,' fluistert de jongen met tranen in zijn ogen.

Buiten begint het weer te sneeuwen.

‘Typisch Hollands weer,’ zucht Léons moeder. Ze rilt.

Léon legt zijn vingers weer op de toetsen. In gedachte hoort hij de weemoedige klanken van de soeling van Dasar. ‘Ik kom terug,’ fluistert hij. ‘Ik weet niet wanneer, maar ik kom terug.’

Aan de andere kant van het raam worden de sneeuwvlokken groter. De lucht vergrijsd tot bijna zwart. Het lijkt of midden op de dag de avond al begonnen is.

‘Ik kom terug.’

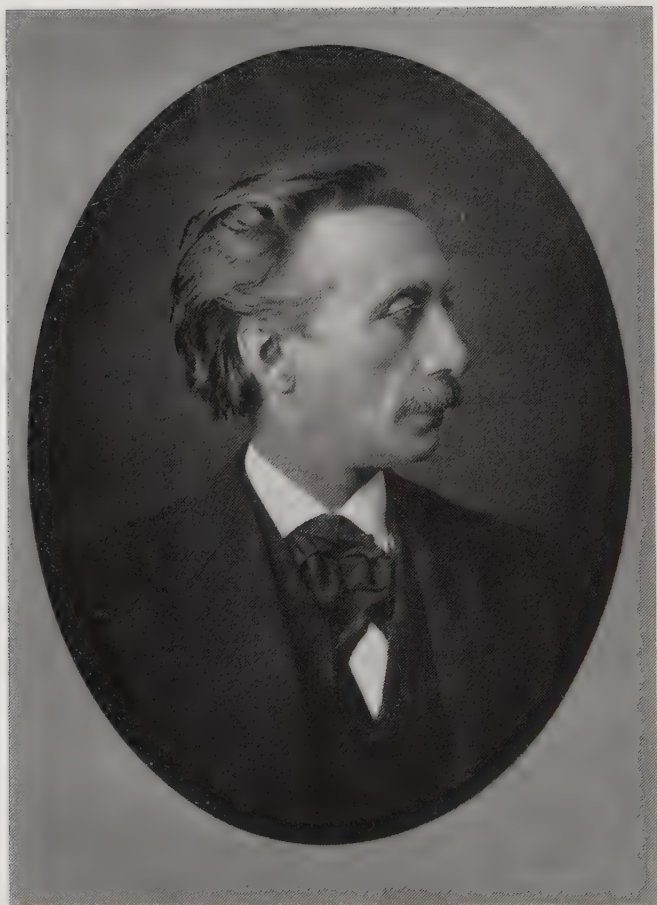
Je hebt het verhaal van Dasar helemaal gelezen, lieve lezer. Dat waardeer ik oprecht. Ik zou je een hartelijk schouderklopje willen geven. Bravo! En ik niet alleen. Als mijn schoonvader nog zou leven, zou hij je bemoedigend toeknikken.

Lieve lezer, dit was het. Ik ben uitgeschreven. Mijn speurtocht in de paperassen van mijn schoonvader is ten einde. Ik berg ze netjes op in de bovenste la van mijn bureau. Of zal ik ze in de kluis leggen? Ik moet nog een stapel rekenschriften nakijken. Cijferwerk!

Weet je wat ik nu liever doe?

Een geschiedenisles voorbereiden over Nederlands-Indië in de tijd dat mijn schoonvader daar opgroeide. Vertellen over zijn heimwee naar sawahs, bergen, oerwouden en... vertellen over de strijd van Dasar. Wil je me geloven, lieve lezer?

Multatuli heette in het echt Eduard Douwes Dekker.
Deze foto werd van hem gemaakt in 1874.

De tijd van burgers en stoommachines

1800 - 1900

Max Havelaar

Multatuli

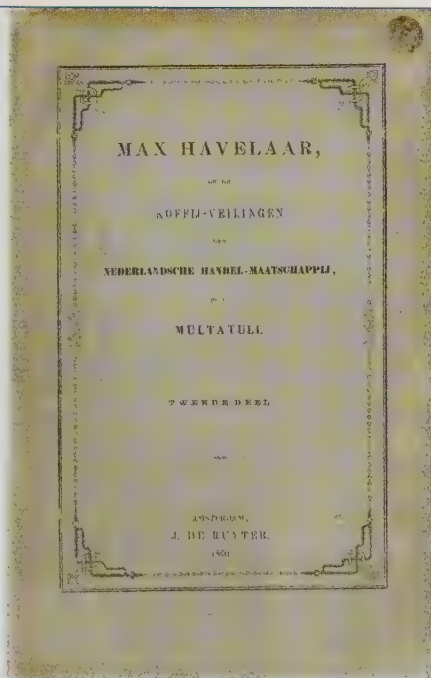
In 1859 schreef een teleurgestelde ambtenaar uit Nederlands-Indië een boek met deze lange titel:

Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandse Handelmaatschappij.

Die ambtenaar heette Eduard Douwes Dekker, maar hij schreef het boek onder de Latijnse schuilnaam Multatuli.

Die naam betekent: ik heb veel geleden.

Het boek verscheen in 1860. Het was een felle aanklacht tegen de uitbuiting van de bevolking door het Nederlandse gezag in Indië. Wat was er aan de hand?

De eerste druk van Max Havelaar, het boek waarmee Multatuli bekend werd. Het verscheen voor het eerst in 1860 en zou daarna nog tientallen keren herdrukt worden.

Een bladzijde uit de Max Havelaar in het handschrift van Multatuli.

Arbeiders aan het werk op een koffieplantage in de tijd van Multatuli.

Arbeiders in een theemagazijn in Batavia.

Werken voor weinig of geen loon

Nederland breidde in die tijd zijn macht in Indië uit. De inlandse bevolking werd gedwongen op een deel van hun grond gewassen te verbouwen die veel geld opleverden voor de Nederlandse schatkist. Hierbij moet je denken aan koffie, suiker en indigo (een blauwe kleurstof). De oogst moest dus worden afgestaan aan het Nederlandse bestuur in Indië. De boeren kregen alleen een beetje plantloon. De grote winsten kwamen in de Nederlandse schatkist en bij de plaatselijke Indische hoofden terecht (sultan Ageng de Vierde in het verhaal van Dasar). Bovendien moesten de dorpelingen verplichte herendiensten verrichten voor de hoofden en voor het Nederlandse bestuur (meneer De Kock in het verhaal van Dasar). Hierbij moet je denken aan de aanleg van wegen en havens. Voor al dat werk werden de dorpelingen niet betaald.

Misbruik

Nu was de bevolking van Nederlands-Indië gewend om uit eerbied voor haar 'goddelijke' leider de sultan onbetaald werk te verrichten. Dat was een eeuwenlange traditie, een ongeschreven wet. Maar er werd veel misbruik van gemaakt. Vaak werkten de hoofden met het Nederlandse bestuur samen om zo veel mogelijk winst te maken. Je begrijpt dat zo'n plaatselijke leider kon rekenen op een flinke beloning als hij veel arbeiders en veel landbouwproducten leverde. Kassa! Het gevolg was dat de boeren hun eigen akkers, koffieplantages en sawahs (rijstvelden) niet konden bewerken en er dikwijls hongersnood uitbrak. En dat terwijl de grond zeer vruchtbaar was.

Een arbeider op een sawah (rijstveld).

Karta Nata Negara, de Javaanse regent over wie Multatuli in de Max Havelaar schreef. Volgens Multatuli maakte hij ernstig misbruik van zijn eigen bevolking doordat hij ze voor niets voor zich liet werken.

Een rijke blanke plantersfamilie poseert met hun Javaanse bedienden.

Het huis van Multatuli in Rangkas Bitoeng, de hoofdstad van het district Lebak. Hoofdstad is niet echt het goede woord, want het was maar een klein dorp.

Klacht

Eduard Douwes Dekker (1820 - 1887), de schrijver van de Max Havelaar, was in 1855 benoemd tot assistent-resident van Lebak op Java. Daar zag hij met eigen ogen het machtsmisbruik van het plaatselijke Indische hoofd. Ook kreeg hij aanwijzingen dat zijn voorganger vergiftigd was. Wist die teveel en moest hij daarom vermoord worden? Dekker diende bij zijn baas een aanklacht in tegen het Indische hoofd. Tevergeefs! De aanklacht werd afgewezen en het misbruik ging gewoon door.

Het Max Havelaar keurmerk garandeert boeren in ontwikkelingslanden een eerlijke prijs voor hun producten.

Verbitterd

Eduard Douwes Dekker liet het er niet bij zitten. Hij vroeg zelfs een audiëntie aan bij de plaatsvervanger van Koning Willem III in Nederlands-Indië: gouverneur-generaal Duymaer van Twist. Zoals we in de Max Havelaar kunnen lezen, had hij daar hoge verwachtingen van: 'Terstond kan ik u niet helpen! Doch ik zal naar Batavia gaan, ik zal de Grote Heer spreken over uw ellende. Hij is rechtvaardig, en zal u bijstaan. Gaat voorlopig rustig naar huis... verzet u niet... verhuist nog niet... wacht geduldig: ik denk, ik... hoop dat er recht zal geschieden!'

(Max Havelaar, blz. 283. Bibliotheek der Nederlandse Letteren, 1979)

Maar de gouverneur-generaal weigerde Eduard Douwes Dekker te ontvangen. Nu was voor hem de maat vol: in februari 1856 nam hij ontslag. Hij was een verbitterd mens geworden. In 1859 schreef hij onder de schuilnaam Multatuli - ik heb veel geleden - zijn verhaal.

Gouverneur-generaal Duymaer van Twist was de baas van Multatuli toen die nog ambtenaar was.

Belangrijkste boek

In juni 2002 werd de Max Havelaar uitgeroepen tot het belangrijkste Nederlandstalige boek aller tijden. Het is jammer dat Eduard Douwes Dekker dit niet meer heeft mogen meemaken. Maar zijn hartenkreet 'Ik wil gelezen worden!' is beantwoord. Max Havelaar wordt nog steeds gelezen. Het is in 1976 zelfs verfilmd en in 2007 werd er een toneelstuk van gemaakt. Max Havelaar is ook de naam van een keurmerk dat garandeert dat kleine boeren of plantages in ontwikkelingslanden een eerlijke prijs ontvangen voor hun producten.

Wil je meer weten over de tijd van Multatuli en de Max Havelaar? Bezoek dan eens:

- **Het Multatuli Museum in Amsterdam**

www.multatuli-museum.nl

Het museum is gevestigd in het geboortehuis van Eduard Douwes Dekker. Je ziet er enkele van zijn persoonlijke spullen, zoals zijn bureau, zijn bibliotheek, zijn bed en veel foto's.

- **Het Tropenmuseum in Amsterdam**

www.tropenmuseum.nl

Zeven poppen vertellen het verhaal van Nederlands-Indië en leiden je door het koloniaal verleden van Nederland. Met een heleboel prachtige voorwerpen, waaronder een kris zoals in het verhaal.

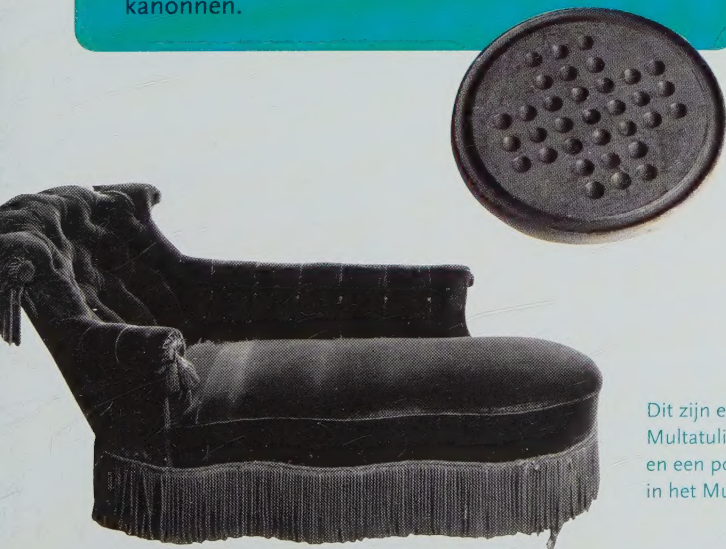
- **Museum Bronbeek in Arnhem**

www.bronbeek.nl

Met veel voorwerpen van het Nederlandse leger in Nederlands-Indië, waaronder een collectie monsterkanonnen.

Het bureau van Multatuli dat hij in 1875 van vrienden voor zijn verjaardag kreeg. Het staat nu in het Multatuli Museum.

Dit zijn enkele persoonlijke spullen van Multatuli: een chaise longue, een bordspel en een portefeuille. Ze zijn allemaal te zien in het Multatuli Museum in Amsterdam.

50 voor Chr.

500

1000

nbd|biblion

10000019925248

0101

1500

1600

1700

1800

1900

1950

TERUGBLIKKEN

Het is 1856. Op Java dwingt het Nederlandse bestuur de boeren, onder wie Dasars vader, te werken aan een weg door de bergen. Tijdens een lawine komt Dasars vader om het leven. Dasar moet de plaats van zijn vader op het werk innemen, maar hij weigert. Als er waakhonden op hem af gestuurd worden, slaat hij op de vlucht. Dan krijgt hij hulp uit onverwachte hoek...

De strijd van Dasar speelt in Nederlands-Indië in de negentiende eeuw. Het is een leesboek uit de serie **Terugblikken**. De serie bestaat uit 50 leesboeken die elk gaan over één van de vijftig vensters van de geschiedenis canon van Nederland. Elk boek geeft een goed beeld van de inhoud van het betreffende venster. In dit boek: tijdvak 8, venster 31: *Max Havelaar*.

Terugblikken bestaat verder uit een serie historische prentenboeken en een serie informatieve boeken. Ook deze boeken sluiten aan bij de tien tijdvakken en vijftig vensters van de geschiedenis canon van Nederland.

Vanaf 8 jaar.

